

SOAIDS

RutgersWPF

HOMOJONGEREN OVER SEKS EN GRENZEN

HOMOJONGEREN OVER SEKS EN GRENZEN

Dit onderzoek is gefinancierd door ZonMw en onderdeel van de campagne seksuele gezondheid.

Utrecht, februari 2011
Auteurs: Marianne Cense en Lieke van Dijk
Projectnummer: SOO 007

© 2011 Rutgers WPF
www.rutgerswfp.nl

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Samenvatting	3
Summary	7
1. Aanleiding	11
2. Onderzoeksdesign	13
2.1 Doelstellingen	13
2.2 Onderzoeksvragen en kernbegrippen	13
2.3 Methode	15
2.4 Onderzoeksgroep	16
2.5 Uitvoering onderzoek	16
3. Seksuele identiteit en betekenis van seksualiteit	17
3.1 Seksuele identiteit	17
3.2 Hoe belangrijk is seks?	19
3.3 Seksuele zelfbeelden	19
4. Context van betekenisgeving	23
4.1 Seksuele opvoeding	23
4.2 Reacties op de 'coming-out' van de omgeving	24
5. Seksuele loopbaan en motivatie voor seksuele contacten	29
5.1 Seksuele loopbaan	29
5.2 Motivatie voor seks	31
5.3 Motivatie om geen seks te hebben	34
6. Opvattingen over wanneer seks goed of fout is	35
6.1 Opvattingen over wanneer seks goed is	35
6.2 Opvattingen over waar grenzen liggen	36
6.3 Spijt	39
7. Ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag	41
7.1 Als slachtoffer	41
7.2 Als dader	44
7.3. Reacties op grensoverschrijdend gedrag	46
7.4 Gevolgen van grensoverschrijdend gedrag	47
8. Verschillen tussen groepen	49
8.1 Jongens en meiden	49
8.2 Homoseksueel of biseksueel	50
9. Conclusies	51
Bijlage 1 Topiclijst 'Waar ligt jouw grens' (homojongeren)	53

Voorwoord

Dit onderzoek is uitgevoerd als aanvulling op het kwalitatief onderzoek *Niet zomaar seks* (2010), dat inzicht biedt in de beleving en opvattingen van jongeren over seks en grenzen. Omdat er in *Niet zomaar seks* vooral heterojongeren aan het woord zijn, hebben we in dit vervolgonderzoek specifiek bi- en homoseksuele jongeren naar hun ervaringen en opvattingen gevraagd. Op sommige vlakken zijn er verschillen, maar er zijn ook veel overeenkomsten met de jongeren uit *Niet zomaar seks*. In het rapport verwijzen we dan ook regelmatig naar het vorige onderzoek.

Ik wil de Schorerstichting bedanken voor hun samenwerking in het onderzoek, evenals het COC, Stichting PANN, het Homojongerenplatform, Espresso, Apollo-Rotterdam en de GGD Rotterdam-Rijnmond. Daarnaast hebben we op diverse sites en fora een oproepje geplaatst, zoals op www.seksualiteit.nl, www.sexwoordenboek.nl, www.stichtingsecretgarden.nl en www.hyves.nl.

Marianne Cense, projectleider, Rutgers WPF

Samenvatting

In 2010 is de landelijke Campagne MAAK SEKS LEKKER DUIDELIJK van start gegaan. De campagne wordt ontwikkeld door Rutgers WPF en Soa Aids Nederland, in opdracht van het Ministerie van VWS/OC&W. Het doel van de campagne is om seksueel grensoverschrijdend gedrag en ongeplande ongewenste zwangerschappen te voorkomen of te verminderen. Voor de campagne zijn diverse onderzoeken gedaan in 2009 en 2010, waaronder het huidige onderzoek. In 2010 verscheen het rapport *Niet zomaar seks*, waarin de opvattingen over en ervaringen met grensoverschrijdend gedrag van heteroseksuele jongeren is beschreven. Dit onderzoek is een vervolg op dat rapport, waarbij ditmaal de focus ligt op de belevingswereld van homoseksuele en biseksuele jongeren.

In dit kwalitatieve onderzoek zijn 19 jongeren tussen de 16 en 25 jaar bevroegd over de betekenis die zij hechten aan seksualiteit, de context waarin die betekenisgeving tot stand komt en hun motivatie voor seks. Daarnaast lag de focus met name op hun opvattingen over wanneer seks goed en fout is, hun eigen ervaringen met grensoverschrijdend gedrag en de gevolgen daarvan. Met name de verschillen met heteroseksuele jongeren zijn beschreven. Ook is er gekeken naar eventuele verschillen binnen de groep homoseksuele en biseksuele jongeren zelf.

Seksuele carrière en belang van seks

In dit onderzoek waren alle jongens homoseksueel, de meiden waren lesbisch of biseksueel. De homoseksuele jongens hadden over het algemeen weinig seksuele ervaringen met meiden opgedaan, geen enkele had geslachtsgemeenschap gehad met een meisje. Bij de meiden was dit anders. De lesbische meiden hadden bijna allemaal seksuele ervaringen opgedaan met meiden en ongeveer de helft was ook verder gegaan met jongens, meestal voordat zij (h)erkende lesbisch te zijn. De biseksuele meiden waren relatief gezien jong en onervaren. Sommigen hadden alleen gezoend met jongens en nog geen ervaringen met meiden opgedaan, anderen hadden wel verdergaande ervaringen met jongens en alleen gezoend met meiden. Geen van deze meiden was verder gegaan dan zoenen met een meisje. En in tegenstelling tot de lesbische meiden waren deze meiden nog nooit echt verliefd geweest op een meisje, maar ervoeren wel aantrekkingskracht. Enkele van deze meiden zoende met meiden uit experiment of voor de aandacht.

Het belang van seks voor homoseksuele en biseksuele jongeren verschilt niet van het belang dat heteroseksuele jongens en meiden eraan hechten. De jongens vinden het over het algemeen belangrijker dan de meiden en hebben ook een grotere behoefte aan seks. Meiden vinden het ook belangrijk, met name in een relatie, maar het draait niet daarom en zij kunnen ook (langer) zonder.

Context van betekenisgeving

De seksuele voorlichting die jongeren thuis en op school krijgen verschilt niet van de heteroseksuele jongeren. Voor sommige homo of biseksuele jongeren is het echter een grotere drempel om seksualiteit thuis, op school of met vrienden te bespreken. Hier zijn verschillende redenen voor. De een heeft nog niet verteld dat hij of zij homo is, waardoor het niet besproken kan worden, de ander vindt het moeilijk om te bespreken omdat hij of zij niet 'anders' wil zijn. Enkele jongeren vinden het een gemis dat er nooit over 'homoseks' is gesproken, voor anderen geeft dit juist meer vrijheid om zelf uit te vinden hoe dit gaat. Omdat er in de omgeving weinig over homoseks wordt gesproken, raadplegen deze jongeren vaker dan heteroseksuele jongeren het internet voor informatie hierover. Met name in heteroseksuele jongensgroepen lijkt de houding ten opzichte van homoseksualiteit (van jongens) soms negatief te zijn. De meeste homoseksuele jongens gaan dan ook meer met meiden om, of met andere homoseksuele jongens. De acceptatie van biseksualiteit (van meiden) is meer geaccepteerd, dit wordt in vriendengroepen ook openlijk besproken. Over het algemeen kan gezegd worden dat de coming-out van jongeren niet makkelijk is, ook al wordt het (op den duur) bijna altijd geaccepteerd door ouders en vrienden. Een enkeling is er zelf nog niet over uit of heeft het nog niet aan de omgeving verteld uit angst voor negatieve reacties. In de bredere omgeving heersen soms nog veel vooroordelen en discriminatie ten opzichte van homoseksualiteit, wat de coming-out en het opdoen van ervaringen met iemand van hetzelfde geslacht kan bemoeilijken.

Motivatie voor seks

Alle jongeren vinden het belangrijk dat zij zich op hun gemak, vertrouwd en veilig voelen bij een seksuele partner. Voor de meesten gaat dit samen met gevoelens voor iemand hebben of een relatie met elkaar hebben. Het ideaalbeeld van seks met iemand waar je van houdt en waar je een relatie mee hebt, wordt breeduit gedragen bij zowel jongens als meiden. Desondanks zijn de meeste jongeren realistisch en beseffen zij dat dit niet altijd haalbaar is. Het hebben van een one night stand wordt door bijna alle jongeren geaccepteerd, ook al is dit minder goed of moet het niet te vaak gebeuren. In vergelijking met de heteroseksuele jongeren zijn er relatief veel homoseksuele jongeren die seksuele partners ontmoeten via het internet. Bij zowel jongens als meiden zijn deze contacten vaak eerst gericht op het ontmoeten van gelijkgestemden en lotgenoten, daar vloeien dan vriendschappen en (seksuele) relaties uit voort. De jongens storten zich vaker dan de meiden in 'seksdates' via het internet, wat niet altijd positief uitpakt. De lust lijkt bij jongens een grotere rol te spelen dan bij meiden. Zodra jongens hebben erkend dat ze homo zijn, voelen ze een grote behoefte om seksuele ervaringen op te doen met jongens. Soms gaan zij hierin dan hun eigen grenzen over. Wellicht zijn jongens zich ook minder bewust van de risico's die zij lopen, omdat zij er impliciet van uitgaan dat zij controle hebben over de situatie (als man zijnde).

Opvattingen over grenzen

Opvattingen over grenzen zijn onder te verdelen in verschillende clusters: een deel van de jongeren geeft aan dat je zelf bepaalt waar de grens ligt, afhankelijk van de situatie, de context, je gevoelens en gedragingen op dat moment (en die van de partner) wordt bepaald of je verder wilt gaan of niet. Voor alle jongeren ligt er een duidelijke grens op het moment dat een van beiden niet wil, en de ander (herhaaldelijk) doorgaat. Als een van beiden het gevoel heeft geen controle of geen keuze meer te hebben, bijvoorbeeld omdat er sprake is dwang, bedreiging, aandringen of boos worden, wordt er een grens overschreden. Daarnaast zijn er bepaalde vormen van seksueel gedrag of dingen op het gebied van seks die zij zelf nooit zouden doen, zoals anale seks, webcamseks en wurkseks. Er zijn ook jongeren die spijt hebben van seks. De seks zelf was dan vaak niet slecht, maar de context of de gevolgen ervan wel. Bijvoorbeeld seks zonder condoom, seks buiten een relatie, vreemdgaan en seks onder invloed van drank.

Ervaringen met grensoverschrijdend gedrag

De meeste meiden hebben alleen grensoverschrijdend gedrag meegemaakt van jongens, niet van meiden. Deze ervaringen komen overeen met de ervaringen van heteroseksuele meiden en variëren van het ongewild betast worden, seks als je geen zin hebt tot verder gaan dan je wilt. Meiden worden dan overdonderd, ervaren druk of willen de ander niet teleurstellen. Sommige meiden weten van tevoren niet goed hoe ver ze willen gaan, ze zijn nieuwsgierig en willen experimenteren maar weten nog niet wanneer ze willen stoppen. Dit wordt op het moment zelf bepaald. Gevolg hiervan kan zijn dat ze te laat hun grens trekken of gemixte signalen uitzenden naar de ander. Voor sommige meiden kan het opdringerige of ongepaste gedrag van mannen heel lastig af te weren zijn. Met name in een afhankelijke positie is dit gedrag zeer onwenselijk en beschadigend.

Jongens hebben doorgaans ook meer last van andere jongens dan van meiden. Opdringerig gedrag van meiden wordt niet als grensoverschrijdend gezien. Ook opdringerig gedrag van jongens wordt als vervelend beschouwd, maar niet als ernstig. De meeste jongeren beseffen dat het bij het spel van versieren en verleiden hoort dat grenzen afgetast worden. Een enkele jongen heeft ervaring met bedreiging en dwang, wat grote gevolgen had voor zijn (seks)leven. Een paar anderen gingen eigen grenzen over, omdat lust de bovenhand voerde.

Gevolgen van grensoverschrijdende ervaringen

Jongeren reageren verschillend op het moment dat zij een negatieve seksuele ervaring meemaken. De een geeft al snel (non-)verbaal of fysiek zijn of haar grens aan, de ander gaat er (een stuk) in mee uit angst voor negatieve reacties of fysieke escalatie. Met name degenen die er in mee gaan omdat zij bang zijn of in een afhankelijke positie verkeren, ondervinden hiervan schadelijke gevolgen. Er zijn enkele jongeren die emotionele problemen aan de ervaringen hebben overgehouden. Zij hebben een negatief beeld van mannen, zijn wantrouwend ten opzichte van

mannen, raken in een depressie of krijgen seksuele problemen ten gevolge van hun ervaringen. Andere jongeren geven aan geleerd te hebben van hun ervaringen, zij zijn voorzichtiger en weerbaarder geworden.

Profielen seksuele zelfbeeld

In de onderzoeksgroep vinden wij vier profielen terug onder zowel meiden als jongens, die ook zijn beschreven in het rapport *Niet zomaar seks*. Er komen geen nieuwe profielen naar voren.

1. Relatiegerichte jongeren

Deze jongeren vinden het belangrijk dat seks plaatsvindt in een relatie, met iemand waar je gevoelens voor hebt en waarbij je je op je gemak voelt. Intimiteit is belangrijker dan seks.

Grensoverschrijdende situaties: sommige jongens en meiden geven aan wel eens seks met hun partner te hebben als ze zelf geen zin hebben. Dit wordt niet als grensoverschrijdend gezien. Daarnaast hebben zowel de meiden als jongens soms te maken met opdringerig gedrag, ongewild betast of gekust worden, meestal door jongens.

2. Weerbare jongeren

Deze jongens en meiden zijn over het algemeen ook gericht op relaties, maar kunnen ook seks hebben alleen voor de lust. Zij weten wat ze willen en gaan daarvoor. Ze trekken zich over het algemeen weinig aan van wat anderen van hen vinden, maar varen hun eigen koers.

Grensoverschrijdende situaties: opdringerig gedrag, ongewild betast of gekust worden door jongens. Deze jongeren reageren adequaat op deze ongewenste toenaderingen en ondervinden hier weinig schade van. Sommigen hebben in een relatie wel eens seks als ze zelf geen zin hebben, maar ervaren dit niet als negatief.

3. Aandachtzoekende jongeren

Hierin zitten jongens en meiden die seks hebben omdat ze aandacht, bevestiging of liefde zoeken. Zij hebben de ander nodig om zich goed te voelen. Sommigen hebben op meerdere vlakken in hun leven problemen (gehad), zoals op school, thuis of psychisch.

Grensoverschrijdende situaties: ongewilde toenaderingen, ongewild betast of gekust worden, door mannen. Deze jongeren hebben soms een grote behoefte aan seks, wat hen kwetsbaar maakt en in risicovolle situaties doet belanden. Sommigen hebben te maken gehad met dwang of met situaties waarin zij hun eigen grenzen overschreden (bijv. seks in het openbaar, seks met iemand die heel onaanvaardbaar is) en zij gekwetst werden. Een enkeling overschrijdt ook wel eens de grens van een ander, door aan te dringen op seks. Enkelen zijn beschadigd door hun ervaringen.

4. Afwachtende jongeren

In de onderzoeksgroep zaten alleen afwachtende meiden. Zij zijn onzeker, soms wantrouwend en bang om afgewezen te worden. Enerzijds zijn ze wel nieuwsgierig, anderzijds te bang om daadwerkelijk initiatief te nemen.

Grensoverschrijdende situaties: ongewilde toenaderingen, ongewild betast of gekust worden, door mannen. Deze meiden kunnen het moeilijk vinden hier mee om te gaan en de ander af te wijzen. Ook zenden zij soms gemixte signalen uit en reageren niet duidelijk of stellig genoeg op ongewenste toenaderingen, waardoor zij risico lopen op het meemaken van grensoverschrijdend gedrag.

Summary

In 2010 the national Campaign SPEAKEASY ON SEX started. This campaign was developed by Rutgers WPF and SOA Aids Nederland, by order of the Ministries of Health and of Education. The campaign aims at the prevention or reduction of sexually intimidating behaviour and unwanted pregnancies. This research is one of various studies that have been carried out in 2009 and 2010. In 2010 the report *Not Just Sex* was published, which describes young heterosexuals' views and experiences with intimidating behaviour. This research is a sequel to this report, and it focuses on how young homosexuals and bisexuals experience sexuality and its boundaries.

In this qualitative study 19 young people between 16 and 25 years of age were researched as to how they see sexuality, its context and their motivation for having sex. Furthermore, the report discussed their ideas about what was good (acceptable) and what was wrong sex, experiences with intimidating behaviour and its consequences. The report particularly focused on how these youngsters differed from their heterosexual peers. It also studied possible differences within the group of young homo- and bi-sexuals.

Sexual careers and the importance of sex

In this study all young people were homosexual, lesbian or bi-sexual. Homosexual boys did not have much sexual experience with girls, and none had had sexual intercourse with a girl. Lesbian girls differed in this respect. They had sexual experiences with other girls, but nearly 50% of this group had also had sex with boys, usually before their coming out. Bi-sexual girls were relatively young and inexperienced. Some had only kissed with boys and had not had contact with girls, others had had sex with boys and had only kissed with girls. None of these girls had gone further than kissing girls. And unlike lesbian girls, the bi-sexual girls had never really fallen in love with a girl, but did feel their attraction. Some of them were experimenting in kissing girls or just liked the attention. Young homo- and bi-sexuals do not differ from their heterosexual peers in attaching great importance to sexuality. Boys usually believe sex to be more important than girls do and they have greater need for sex. Girls agree with the importance of sex, especially when they are in a relationship, though for them it is not essential. Therefore, they can do longer without.

Meaningful context

Sex education that young homosexuals and heterosexuals received at home did not differ. Some young homosexuals did feel a barrier in discussing sexuality at home, at school or with friends. Reasons for their reticence varied. Sometimes they had not told their parents yet that they were gay, sometimes they did not want to discuss sex because they did not want to be different from their heterosexual counterparts. Some youngsters regretted that gay sexuality was never (an issue to be) discussed, others felt the more free to find out for themselves. Since gay sex was hardly ever discussed in their circle, they tended to surf the Internet more often than their heterosexual peers. Young heterosexual males sometimes appeared to be rather negative about (male) homosexuality. Most young homosexuals, therefore, associated with girls rather than with boys, or with their own kind (other gays).

Bisexuality among girls was more accepted and was openly discussed among friends. Generally, young homosexuals had a hard time when coming-out, although almost all parents and friends came to accept it in the end. Some individuals were still not sure or had not had their coming-out from fear of negative reactions from their environment. In some circles homosexuality is surrounded by prejudice and discrimination, which complicates their coming-out and getting sexual experiences with a same-sex partner.

Motivation for sex

All young people want to feel at ease and safe with their sexual partners. For most of them this coincides with having (warm) feelings for someone or wanting to have a relationship with them. Both boys and girls widely support the ideal of having sex with someone they love and with who

they are in a relationship. Nevertheless, most young people realize that this is not always feasible. Most young people believe casual sex to be acceptable, though inferior and it should not happen too often. Compared to young heterosexuals relatively a lot of their homosexual peers find their sexual partners through the Internet.

Both boys and girls first want to meet young people with the same sexual preference, and from there gradually developing into friendships and (sexual) relationships. Boys more often than girls have sex-dates on the Internet, which does not always work out positively. Lust appears to play a bigger part with boys than with girls. As soon as boys realize they are gay, they feel a strong need to have sex with boys, sometimes crossing their own boundaries in the process. Boys are possibly less aware of the risks they run, because they implicitly assume that men are always in control.

Views on boundaries

Views on boundaries can be divided into several parts: some young people feel that determining boundaries is up to themselves. Depending on the situation, the context, one's own feelings and behaviour and their partner's they decide whether they want to continue. All young people feel that a definite limit has been reached if one of both partners wants to quit and the other pushes on (time and time again). If one partner feels he is losing control or does not have any choice, because of coercion, threats or anger, a boundary has been crossed.

Moreover, there are certain forms of sexual behaviour or sexuality, they would never want to get into, such as anal sex, webcam sex or erotic strangulation. Some young people regret having had sex, not because of the quality of the sex itself but because of the wrong context or its consequences, such as sex without (using) a condom, adulterous sex or sex when under the influence of drugs.

Experiences with intimidating behaviour

Many girls experienced sexual harassment from boys, but hardly ever from girls. Their experiences corresponded with those of heterosexual girls and varied from touching up, having sex against one's will, to going further than one wished. Girls were 'overwhelmed', felt pressure or did not want to disappoint their partners. Some girls did not know exactly how far they wanted to go, they felt curious, wanted to experiment without knowing where to stop. This sometimes resulted in their drawing the line too late or sending out ambiguous signs. Some girls found it very hard to fend off men's intimidating or harassing behaviour. If girls were in a dependent position, this behaviour was particularly undesirable and harmful.

Boys usually felt other boys to be more of a nuisance than other girls. Girls' intrusive behaviour was not looked upon as harassing, whereas such behaviour of boys was, but not seriously so. Most young people realized that in the chatting up game boundaries were being explored. One or two boys had experienced threatening behaviour and coercion, which had serious consequences for their (sex)lives. Others overstepped the mark out of their own feelings of lust.

Consequences of (sexually) intimidating behaviour

Young people responded differently to negative sexual experiences. Some quickly showed that there was a (non)verbal or physical boundary, others played along from fear of negative reactions or physical escalation. If one played along because of being in a dependent position the consequences might be serious. These experiences caused some youngsters emotional problems. They had a negative impression of men, mistrusted them, grew depressed or developed sexual problems due to these experiences. Other boys stated that their experiences taught them to be more careful and to put up their defences if necessary.

Profiles of sexual self-image

The research report distinguished between four profiles of boys and girls that were also laid down in the report *Not Just Sex*. No new profiles were found.

1. Relationship oriented boys and girls

These youngsters want sex to happen in a relationship with a partner that they feel for and with whom they feel at ease. Intimacy is more important than having sex.

Transgressing boundaries

Some boys and girls sometimes have sex with their partners against their will, though they do not feel they are crossing a boundary. Both girls and boys sometimes are confronted with pushy behaviour, being touched up, or being kissed against one's will, usually by boys.

2. Tough youngsters

Tough boys and girls are confident and often focused on serious relationships, but can also occasionally go for sex without love. They are autonomous and passion is important to them. Their own lust and self-esteem is the measure. Their reputation does not play a very big role, they live up to their own standards.

Transgressing boundaries

Intimidating or pushy behaviour by boys, who may touch them up or kiss them against their will. These youngsters show adequate response to these advances and remain 'unharmed'. They may have unwanted sex within their relationship, but would not feel this to be negative.

3. Attention seeking young people

In this group the young people have sex out of wanting attention and love. They need one another to feel good. They sometimes experience problems at home, school or psychological problems.

Transgressing boundaries

Unwanted advances, being touched up or kissed by men without wanting to. These young people sometimes have a great need for sex, which makes them vulnerable to risky situations. Some have met with coercion or have crossed their own boundaries (such as having sex in public places, or with someone who was very unattractive to them) and were hurt in the process. Some have crossed other people's boundaries by pushing for sex. Others have been hurt by their own experiences.

4. Cautious young people

The research group only contained cautious girls. They feel insecure, sometimes distrustful and are afraid to be rejected. On the one hand they are curious, on the other hand they hesitate taking initiatives.

Transgressing boundaries

Unwanted advances, being touched up or kissed by men without wanting to. These girls sometimes find it difficult to deal with this behaviour and to reject these advances. They also tend to send out ambiguous signs and respond ambiguously to unwanted advances. Thus, they run the risk of meeting with transgressing behaviour.

1 Aanleiding

SOA Aids Nederland en Rutgers WPF voeren vanaf 2010 de campagne MAAK SEKS LEKKER DUIDELIJK, in opdracht van het Ministerie van VWS en OC&W, met als doel om de seksuele weerbaarheid van jongeren te vergroten. In 2010 was de campagne met name gericht op heteroseksuele jongeren, omdat we nog niet over voldoende informatie beschikten om te beoordelen of de campagnestrategie voor homoseksuele jongeren een andere inhoud moest krijgen. In 2011 willen we de groep verbreden naar homoseksuele en biseksuele jongeren. Dit onderzoek draagt ertoe bij dat de campagnestrategie ook op de beleving en situaties van homojongeren wordt afgestemd.

In dit onderzoek wordt kwalitatieve informatie vergaard over de betekenis van seksualiteit en seksueel grensoverschrijdend gedrag voor homo- en biseksuele jongeren. Het biedt inzicht in het seksuele zelfbeeld van deze jongeren, de context van betekenisgeving, hun motivatie voor seksuele contacten, wanneer seksueel contact voor hen goed is en wat in hun ogen grensoverschrijdend gedrag is. Ook biedt deze studie informatie over hun ervaringen met grensoverschrijdend gedrag en hoe deze ervaringen hun verdere seksuele carrière beïnvloeden.

2. Onderzoeksdesign

2.1 Doelstellingen

De doelstellingen van dit onderzoek zijn:

1. Inzicht krijgen in de betekenis van seksualiteit voor homo- en biseksuele jongeren en de context waarin seksuele contacten van homo- en biseksuele jongeren tussen de 16 en 21 jaar plaatsvinden;
2. Inzicht krijgen in de grenzen van het toelaatbare op seksueel gebied voor deze jongeren;
3. Risicofactoren identificeren voor ongewenst seksueel contact en factoren in beeld brengen die jongeren kunnen beschermen.

Met name de eerste twee doelstellingen zullen nieuwe inzichten genereren, daarop ligt het accent dan ook in dit onderzoek. De derde doelstelling is minder prominent, omdat deze vraagstelling aan bod komt in het onderzoek van Kuiper en De Wit (Kuiper et al, 2010). Het blijft echter wel van belang dit mee te nemen, omdat het exploratieve karakter van de interviews ruimte biedt om te kijken naar de relatie tussen de betekenis, grenzen van het toelaatbare en risico- en beschermingsfactoren.

2.2 Onderzoeksvragen en kernbegrippen

In deze studie worden de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

1. Welke betekenis hechten homo- en biseksuele jongeren aan seksualiteit?
2. Wat is de context waarin die betekenisgeving tot stand komt (gezin, peergroep, school)?
3. Wat is hun motivatie om seksuele contacten aan te gaan of juist niet aan te gaan?
4. Wanneer is er naar de mening van de jongeren sprake van seksueel grensoverschrijdend gedrag?
5. In hoeverre hebben deze jongeren ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag?
6. Wat zijn de gevolgen van deze ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag? Welke invloed hebben deze ervaringen op de manier waarop ze met volgende interacties omgaan?
7. Zijn er in het kader van bovengenoemde vragen aanwijzingen voor verschillen met heterojongeren? En zijn er verschillen in de groep zelf te constateren, bijvoorbeeld naar sekse, opleiding en etnische achtergrond?

Kernbegrippen:

- *Homo- en biseksuele jongeren*: We hebben ervoor gekozen alle homoseksuele, lesbische en biseksuele jongeren aan te duiden met het begrip homo- en biseksuele jongeren. Een ander recent begrip is 'holebi' jongeren, maar dit bleek nog lang niet bij alle jongeren een bekend begrip.
- *Betekenis van seksualiteit*: de betekenis van seksualiteit is een breed begrip, dat op verschillende manieren geoperationaliseerd kan worden. In dit onderzoek kiezen we ervoor om tweeaspecten van de betekenis in kaart te brengen:
 - Hoe belangrijk is seksualiteit voor jongeren? Hoe is dit in relaties en daarbuiten?
 - Hoe ziet het seksuele zelfbeeld van jongeren eruit?

- *Seksueel zelfbeeld*: het seksuele zelfbeeld omvat de aspecten die iemand beschrijvend vindt voor zichzelf als het gaat om seksualiteit¹. Bijvoorbeeld 'Ik ben een romanticus' of 'Ik ben een player'. Iemand die zichzelf ziet als romantisch zal misschien minder snel een one night stand aangaan dan een 'player'. De Wit, Breeman en Woertman stellen dat het seksuele zelfbeeld de relatie tussen gedragsintentie en gedrag modereert (De Wit et al, 2005). Het zelfbeeld fungeert dus als een brug tussen wat je van plan bent en wat er gebeurt.
- *Context van betekenisgeving*: elk individu geeft betekenis aan zijn of haar ervaringen binnen een sociale context. De gedragingen en reacties van anderen, de normen die gelden van huis uit en in de peergroup en de eventuele sociale gevolgen van gedrag (uitsluiting, veroordeling, stigma) hebben invloed op de betekenis die een jongere geeft aan seksuele ervaringen. Welke boodschappen neemt een jongere mee in zijn seksuele loopbaan? En wat is de invloed van de oordelen van ouders, peers, en partners?
- *Motivatie voor seks*: bij motivatie gaat het om de intrapsychische beweegredenen van jongeren om seks te hebben, in tegenstelling tot redenen van buitenaf (de wensen van de ander, peer pressure). Wat zijn hun eigen drijfveren om seks te hebben, wat zoeken ze in seks? Ook redenen om te wachten met seks of om geen seks te hebben, hebben we in kaart gebracht.
- *Seksueel grensoverschrijdend gedrag*: belangrijk concepten in dit onderzoek zijn seksueel grensoverschrijdende gedragingen en ervaringen. Deze gaan over de grens van een van de betrokkenen. Daarbij kan het gaan om situaties waarbij een partner die geen seks wil wordt overgehaald, beïnvloed, gemanipuleerd, gechanteerd of gedwongen (Kuyper, 2010). De invulling die jongeren aan dit begrip geven, is een van de onderzoeksvragen van dit onderzoek. Wanneer is seksueel gedrag in de ogen van de jongere goed of acceptabel en wanneer gaat het over de grens? In hoeverre heeft iemand zelf al bepaald tot waar hij of zij wil gaan? En waar hangt dit mee samen? In de interviews hebben we ook gekeken wat de evaluatie van seksuele ervaringen bepaalde; wat maakt een ervaring positief of negatief? In hoeverre benoemt iemand zelf ervaringen met grensoverschrijdend gedrag, als slachtoffer of als dader? Wat zijn de gevolgen hiervan en wat voor effect heeft dit op zijn of haar latere seksuele motivatie en gedrag?
- *Seksuele interactie*: in de interviews is aanvullend op de onderzoeksvragen ook informatie vergaard over de seksuele interactie tussen jongeren, om meer inzicht te krijgen in hoe het proces van grenzen aangeven en grenzen overschrijden verloopt. Binnen het model van seksuele interactiecompetentie² staat de seksuele interactie die plaatsvindt binnen een seksuele context centraal. In de ontmoeting tussen twee individuen, met beiden hun achtergronden, hun opvattingen, hun motieven en hun competenties, wordt bepaald wat er gaat gebeuren en in hoeverre beiden in staat zijn hun wensen en grenzen aan te geven. In dit onderzoek ligt de focus op de interactie tussen de seksuele partners, welke kan leiden tot het overschrijden van grenzen. Waar gaat het fout? Geeft de ene partij zijn of haar grenzen niet aan? Verstaat of respecteert de ander ze niet? Of gaat het subtieler, door anticipatie op de verwachtingen van de ander? In hoeverre hebben jongeren het gevoel invloed te hebben op wat zich in de ontmoeting met de ander afspeelt? Hierin gaat het niet alleen om de intenties en competenties van de twee individuen, ook de context speelt een rol. Jezelf verweren tegen een onbekende man in een donker steegje vergt een andere aanpak dan weerstand bieden tegen ongewenste seks met een vaste partner. Mogelijk is

¹ Definitie zelfbeeld door Markus (1977): 'cognitieve generalisaties over jezelf, ontleend aan vroegere ervaringen, die zelf gerelateerde informatie uit de sociale omgeving organiseren en verwerken'.

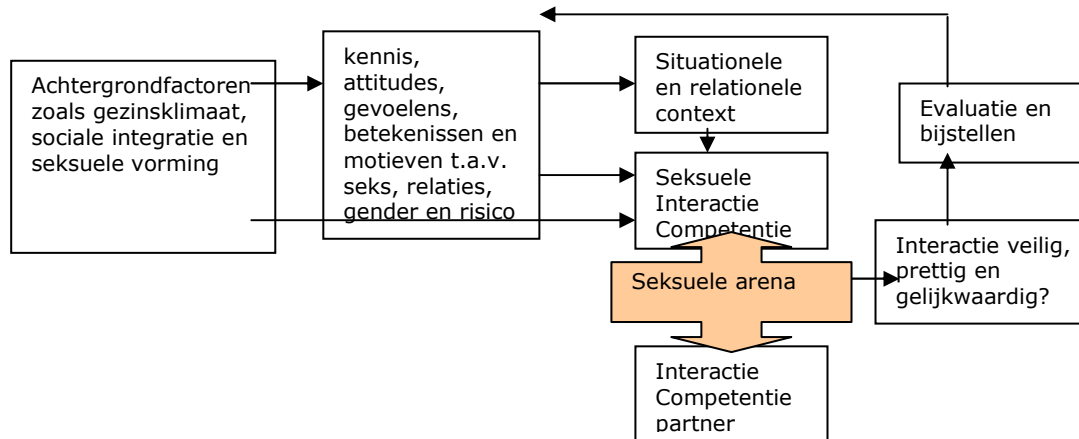
² Seksuele interactiecompetentie is het geheel van (sociale) vaardigheden, gevoeligheden en strategieën die nodig zijn om seksueel contact prettig, veilig en gewenst te maken.

gedrag van jongeren nog sterker contextgebonden, door hun gebrek aan cognitieve rijpheid en ervaring (Moore et al, 1996).

Het samenspel tussen de interactie competenties van beide partners levert een uitkomst op van het seksuele contact in termen van risico en plezier. De evaluatie van deze uitkomst kan tot gevolg hebben dat de betekenisgeving wordt bijgesteld en dat in de toekomst andere 'keuzes' worden gemaakt. De mate waarin iemand kan leren van eerdere ervaringen maakt deel uit van seksuele interactiecompetentie, maar is tegelijkertijd nauwelijks te beïnvloeden (Vanwesenbeeck et al., 1999).

Voor de campagne is het nodig om een beeld te krijgen van de factoren die invloed hebben op de seksuele interactie competentie van jongeren. En welke verschillen zijn er tussen groepen jongeren te onderscheiden? Ook is het relevant te kijken naar de factoren die een rol spelen bij de jongeren die meer met grensoverschrijdende situaties te maken krijgen dan anderen.

Figuur 1. Model van seksuele interactiecompetentie (Vanwesenbeeck et al., 1999).

2.3 Methode

Dit onderzoek is een vorm van gefundeerde theoriebenadering (grounded theory). De centrale bron van informatie wordt gevormd door 19 diepte interviews met jongeren (12 meiden, 7 jongens). De interviews zijn gehouden aan de hand van een topiclijst, die gebruik maakt van een reeds eerder ontwikkeld protocol voor kwalitatieve dataverzameling en van inzichten over seksueel gedrag van jongeren uit eerdere onderzoeken. Zo zijn ook de uitkomsten van het rapport *Niet zomaar seks* gebruikt om de topiclijst verder toe te spitsen op bepaalde thema's en andere thema's minder aandacht te geven. De eerste twee interviews zijn door twee onderzoekers samen uitgevoerd (een interviewer en een observant) om de bruikbaarheid van de topiclijst te checken en te verrijken. Bovendien vond hierdoor afstemming plaats van waar op doorgevraagd wordt in de interviews. De interviews duurden een uur tot anderhalf uur. Vervolgens zijn ze integraal uitgewerkt en gecodeerd. De respondenten ontvingen een incentive van 15 euro voor deelname.

De analyse van de interviews is gebaseerd op het principe van constante vergelijking. Het onderzoek kende een cyclisch proces van dataverzameling en data-analyse. Gaandeweg het onderzoek is een theoretisch model ontwikkeld en getoetst via de interviews die daarop volgden. De structuur van het onderzoek is gebaseerd op de 'onderzoeksslang' van Boeije (Boeije 2005). Hierin worden gegevens stapsgewijs verzameld, gecodeerd, codes worden verder gespecificeerd, ingedeeld in codebomen, die verder getoetst worden in een vervolgronde met nieuwe gegevens.

Om de betrouwbaarheid van de beoordeling en codering van de interviews te vergroten is gewerkt met onderzoekertriangulatie. De interviews zijn gecodeerd en hercodeerd door twee onderzoekers. Hierdoor is de consistentie van het coderingssysteem vergroot.

2.4 Onderzoeksgroep

Het streven was om 20 jongeren te interviewen, in de leeftijd van 16-21 jaar: 10 meiden en 10 jongens. De eerste meiden die zich meldden hadden nog weinig tot geen seksuele ervaring met meiden en zagen zichzelf als biseksueel. Omdat we meer informatie zochten naar wat zich tussen meiden afspeelt in seksuele contacten, hebben we extra ingezet op de werving van meiden die zichzelf als lesbisch zagen en ook seksuele ervaringen hadden gehad met meiden. Van de jongens bleek er geen zich biseksueel te voelen. Alle jongens hadden al seksuele ervaring met jongens opgedaan.

In de onderzoeksgroep bevonden zich twee allochtone jongeren: een Afghaans en een Chinees meisje. Ondanks veel inspanning bleek het erg lastig om allochtone jongens te vinden die zich homo- of biseksueel voelden en bereid waren om mee te doen aan het onderzoek. Ongetwijfeld heeft de leeftijd van de onderzoeksgroep hier invloed op gehad; veel jongeren komen pas later uit de kast en deelname aan onderzoek kan een grote stap zijn.

Tabel 1. Overzicht van respondenten

<i>Meiden</i>	
Lesbisch	7
Biseksueel	5
<i>Jongens</i>	
Homoseksueel	7
Biseksueel	0
Totaal	19

2.5 Uitvoering onderzoek

De werving van de respondenten is op verschillende manieren verlopen. Er is geworven via een oproep aan jongeren op websites en via intermediairs. Ondanks veel inspanning van de onderzoekers om allochtone jongeren te spreken, bleek dit niet goed te realiseren. Het COC organiseert bijeenkomsten voor allochtone homo- en biseksuele jongeren, maar vanwege hun gevoel van veiligheid worden daar geen externe onderzoekers toegelaten. Op openbare feesten voor homo- en biseksuele jongeren komen nauwelijks allochtone jongeren.

In tegenstelling tot de onderzoeksgroep bij *Niet zomaar seks* hebben alle respondenten zelf actief op een oproep gereageerd. Gezien de kenmerken van de onderzoeksgroep (homo- of biseksueel zijn) was het niet mogelijk om via het onderwijs, jongerenwerk of op straat jongeren te werven. Dit kan van invloed zijn op de onderzoeksresultaten, omdat we alleen jongeren hebben gesproken die bewust kiezen om mee te doen, en niet zoals in *Niet zomaar seks* min of meer over de streep getrokken zijn door docenten of jongerenwerkers.

De interviews zijn afgenomen door twee vrouwelijke interviewers. De interviews zijn afgenomen met behulp van een topiclijst (bijlage 1) en een kaart met categorieën om iemands seksuele zelfbeeld te kunnen bespreken (bijlage 2). De volgorde en formulering van de vragen kon door de interviewer vrij bepaald worden, om het gesprek zo soepel mogelijk te laten verlopen. In de opbouw van de topiclijst is wel rekening gehouden met een rustige start en de timing van meer intieme vragen na de helft van het interview. De topiclijst fungeerde als een leidraad, niet als gestructureerde vragenlijst. De interviewer was vrij om af te wijken van deze opzet, om zodoende meer recht te kunnen doen aan het verhaal van de respondent. De interviews zijn allemaal face to face afgenomen, in een ruimte waar het gesprek zonder onderbreking kon verlopen.

3. Seksuele identiteit en betekenis van seksualiteit

'In het begin dan hoop je nog dat je ook op meisjes valt en zo, maar daarna valt het wel mee. Ik vind het niet erg of zo, ik accepteer het wel gewoon van mezelf.' (homoseksuele jongen, 16 jaar)

In dit hoofdstuk behandelen we hoe de geïnterviewde jongeren hun seksuele identiteit beleven. Voelen ze zich homo- of biseksueel of twijfelen ze over hun identiteit? Wat betekent hun seksuele identiteit voor hen? En wat voor betekenis heeft seksualiteit in hun leven? Welke seksuele zelfbeelden kunnen we onderscheiden?

3.1 Seksuele identiteit

'Ik hang nog ergens tussen biseksueel en experimenteel ingesteld in, zeg maar.' (biseksueel meisje, 19 jaar)

Alle jongeren in dit onderzoek zijn homoseksueel, biseksueel of lesbisch. Het feit dat ze zich aanmelden voor een onderzoek dat specifiek jongeren werft die homo of bi zijn, geeft al aan dat ze zich in deze identiteit kunnen vinden. Toch is het voor veel van hen geen makkelijke identiteit. Alle homoseksuele jongens en lesbische meiden die we gesproken hebben, geven aan dat ze met hun identiteit geworsteld hebben. Biseksuele meiden hebben dit minder. Er spelen verschillende factoren een rol in de worsteling met hun seksuele identiteit. Bij sommigen speelt de angst voor stigmatisering en negatieve reacties van ouders, vrienden, peers of de omgeving een rol (zie hoofdstuk 4). Niet anders willen zijn, niet willen afwijken of opvallen, wordt ook veel genoemd. Daarnaast verschuift hun toekomstbeeld. De vanzelfsprekendheid van een 'heterogezin' verdwijnt. Dit wordt alleen door meisjes genoemd.

'Ik was heel erg verliefd geworden op een vrouw en ik dacht, dit is niet helemaal goed. Ik vond het echt niet leuk. Omdat ik heel graag een man en kinderen wilde en ik dacht, ja, dat gaat niet lukken zo.' (lesbisch meisje, 18 jaar)

Weten en ervoor uitkomen dat je homo, lesbisch of biseksueel bent

In de onderzoeksgroep zijn er zowel jongeren die al op jonge leeftijd, voor ze seksueel actief zijn, ontdekken dat ze op hetzelfde geslacht vallen als jongeren die daar pas later achterkomen, als ze seksuele ervaring op gaan doen of plotseling verliefd worden op iemand van hetzelfde geslacht. Dit speelt zowel bij meiden als bij jongens.

Vroeg weten:

'Toen ik veertien was had ik wel echt, dat ik echt besef had van het feit, ik val op jongens. Als ik dan verder terugkijk, dan had ik bij mijn twaalfde had ik al van die tekens of hoe je het wilt noemen.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

'Ik wist al heel vroeg dat ik op meisjes viel en ik heb dat toch wel eigenlijk de hele pubertijd een beetje onderdrukt. Ik had wel grootste plannen, als ik achttien ben, dan verhuis ik naar Amsterdam en dan kom ik wel gewoon in het weekend thuis en een dubbel leven leiden. Ik had het helemaal bedacht.' (lesbisch meisje, 25 jaar)

Later ervaren:

'Ja, ik heb wel heel lang een vriendje gehad en ik dacht wel dat ik daar verliefd op was, maar toen ik verliefd werd op een meisje, dacht ik, oké, nee. Ik heb toch wel redelijk veel jongens gezoend en mee naar bed geweest en dat was het eigenlijk gewoon allemaal niet. Toen ik één keer op een meisje verliefd was geweest en toen was het meteen zo heftig, dat ik dacht, ja.' (lesbisch meisje, 18 jaar)

'Toen ik eenmaal seks had gehad met een jongen, toen dacht ik eigenlijk van, nee, ik hoef helemaal geen vrouw meer, ik vind een jongen veel interessanter. En dat vind ik ook nog steeds.' (homoseksuele jongen, 21 jaar)

Homoseksuele jongens

De jongens die we gesproken hebben voelen zich alleen aangetrokken tot jongens, maar worstelen er vaak aanvankelijk mee dit besef toe te laten of naar buiten toe uit te dragen. De meeste jongens hebben zich nooit echt aangetrokken gevoeld tot meisjes, al proberen sommigen dit in het begin wel. Sommigen ervaren rond hun dertiende, veertiende dat ze alleen op jongens vallen, anderen denken (of hopen) dat ze biseksueel zijn totdat ze zelf accepteren dat ze homo zijn of nadat ze een keer seks met een jongen hebben gehad.

'Vanaf de eerste klas toen ik een jaar of dertien was, toen twijfelde ik wel heel erg erover, alleen toen durfde ik het niet voor mezelf, tegen mezelf te zeggen dat ik homo ben. Toen was ik heel bang en zo voor de reacties en toen probeerde ik ook steeds verliefd te worden op meisjes. Toen uiteindelijk ben ik twee jaar geleden naar een psycholoog gegaan en ja, die heeft, zeg maar, ervoor gezorgd dat ik trots ben op wie ik ben en zo.' (homoseksuele jongen, 17 jaar)

Lesbische meiden

De lesbische meiden geven aan dat ze zich lang als hetero hebben gedragen. Bij sommigen komt dit omdat zij er zelf nog niet helemaal uit zijn, anderen zijn bang voor negatieve reacties van ouders of vrienden. Het komt ook voor dat meiden er pas achter komen dat ze op meiden vallen als ze plotseling verliefd worden op een meisje, en dit veel heftiger blijkt te zijn dan de verliefdheden die ze daarvoor ervoeren op jongens. De lesbische meiden zijn allemaal al eens echt verliefd geweest op een meisje.

'Toen ik net uit de kast was, toen was ik nog zo van, laten we hopen dat ik bi ben. Maar nu weet ik, ik vind meisjes echt way leuker.' (lesbisch meisje, 18 jaar)

Biseksuele meiden

Een aantal geïnterviewde meiden noemt zichzelf biseksueel of weet het nog niet goed. Ze nemen de ruimte om open te laten op wie ze vallen en hoe hun toekomstige relaties eruit zullen zien. Vaak hebben ze al seksuele ervaring met jongens, maar nog niet met meisjes. Deze meiden zijn allemaal al wel eens verliefd geweest op een jongen, maar de meesten nog niet op een meisje. Het is voor hen een onbeladen keuze om biseksueel te zijn, het geeft mogelijkheden, maar geen sociale represailles.

'Ik ben, zeg maar, nog een beetje onderzoekend daarin. Ik dacht dat ik gewoon op jongens viel. Ja, en sinds een jaar, misschien ben ik wel lesbisch. En toen dacht ik van, nou, ik heb wel jongens echt leuk gevonden en ik vind nog steeds jongens wel leuk, dus ik dacht, dan ben ik denk ik gewoon bi. Maar ik weet het niet zeker. Het is een beetje, ik ben zestien, dus ja, het is gewoon nog een beetje onderzoeken.' (biseksueel meisje, 16 jaar)

Homoseksuele voorbeelden als steun of juist niet

De meeste jongeren hebben geen homoseksuele mensen in hun directe omgeving. Als er wel voorbeelden zijn, kan dit jongeren helpen om zichzelf de ruimte te geven om ook homo of bi te zijn.

'Ik heb een lesbisch teamgenootje, dus daar ben ik heel vaak thuis geweest en die ging zeggen dat het helemaal niet zo erg was. En toen heb ik het uiteindelijk aan mijn ouders verteld.' (lesbisch meisje, 18 jaar)

Tegelijkertijd hebben sommige jongeren zelf een vrij sterke afkeur van homo's of lesbo's die zich in hun ogen te 'vrouwelijk' of 'mannelijk' gedragen. Dat maakt het juist lastiger om ook homo te zijn en daar een eigen invulling aan te geven.

'Met dat soort mensen, tussen haakjes, word ik niet snel vrienden, omdat ik me daar heel snel aan ga irriteren. We zijn wel geboren als man. Dat we homo zijn, ja, dat is gewoon een kans van eh, één op tien of zo, nou, en dat ik dat ben, hè, dat eh, accepteer ik inmiddels, maar je hoeft je niet te gaan gedragen als vrouw. Ik zou ook nooit naar een verkleedpartijtje gaan als een vrouw, alleen maar omdat ik homo ben. Ik vind dat een beetje denigrerend voor wie wij zijn.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

3.2 Hoe belangrijk is seks?

Voor een aantal geïnterviewde jongens is seks heel belangrijk. Ze geven aan dat ze het elke dag wel willen, of meerdere keren op een dag. Een enkeling ervaart spanning in zijn relatie als de ander niet net zo vaak wil.

'Als je eenmaal een keer echt goede seks hebt gehad, dan wil je echt niets anders meer het liefst heb ik nu ook gewoon iedere dag seks. Je kunt me echt wakker maken voor seks.' (homoseksuele jongen, 21 jaar)

'Ik ben gewoon heel seksgericht, dus als iemand mij geen seks geeft of als ik iemand niet kan geven wat ik wil, zeg maar, op seksgebied, dan ja, dan heb ik een probleem, want dat vind ik echt niet leuk. Ik zou het liefst elke dag seks hebben, of meerdere keren op een dag. Ik snap niet waarom hij dat dan niet wil. Ja, en misschien zijn zijn redenen wel, ja, gewoon heel oprecht, maar dat kan niet in mijn ogen. Dus ik ben nu na bijna anderhalf jaar wel op een punt waarvan ik denk van, oké, hij geeft het mij nu niet en ik heb nu best wel lang genoeg gewacht, dus misschien moet ik er straks, ja, dit weet hij nog niet hoor, maar misschien moet ik straks maar even met hem gaan praten. Dat als hij het niet geeft, dat ik misschien het bij iemand anders ga zoeken. En dat is eh, heel eerlijk, want ik heb dat, ja, het zijn geen drugs, maar ik heb het wel nodig.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Voor andere jongens speelt seks een veel minder grote rol. Seks is vaak onderdeel van een relatie, waarin de relatie zelf centraal staat, de liefde voor elkaar.

'Een relatie gaat bij mij niet om de seks, maar ja, ik heb wel seks en nou dan hoort het wel bij mijn leven.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

De meeste geïnterviewde meiden vinden seks belangrijk, maar niet het belangrijkste in hun leven of in de relatie. Dit speelt ook door in het opdoen van eerste seksuele ervaringen met hetzelfde geslacht (zie hoofdstuk 5).

'Het is niet dat het daarom draait. Als het even niet hoeft dan hoeft het ook niet. Om het zo maar te zeggen.' (lesbisch meisje, 18 jaar)

'Stel dat je in een hele lange relatie zit en je vijftien jaar samen bent of zo en als je dan met je vriendin geen seks meer hebt, dan zou ik dat wel heel moeilijk vinden. Het idee dat je gewoon als twee vriendinnen leeft. Je moet wel echt elkaars partner echt blijven.' (lesbisch meisje, 25 jaar)

3.3 Seksuele zelfbeelden

De aspecten van seksuele zelfbeelden die naar voren komen in de onderzoeksgroep vertonen veel overeenkomsten met de heteroseksuele jongeren uit *Niet zomaar seks*. Ook in deze onderzoeksgroep zijn er jongeren die zichzelf als avontuurlijk en openminded duiden en anderen die zichzelf voorzichtig of wantrouwend noemen. Er zijn relatiegerichte jongeren en jongeren die (ook) in zijn voor one night stands en losse seks. Er komen vier 'typen' naar voren in de onderzoeksgroep:

1. Relatiegerichte jongeren (m/v)

'Ik ga niet met iemand iets doen als het niet echt liefde is. Nee.' (biseksueel meisje, 16 jaar)

Veel geïnterviewde meiden en jongens vinden het belangrijk om seks te hebben in een relatie of met iemand waar je gevoelens voor hebt. De redenen die ze hiervoor aandragen verschillen niet van de relatiegerichte heterojongeren uit *Niet zomaar seks*. Het verband tussen liefde en seks komt voort uit romantische beelden of is vanzelfsprekend:

'Het liefst wou ik bij mijn allereerste vriendje al mijn hele leven blijven. Alleen dan moet het, zeg maar, omgekeerd ook zo zijn, want hij had voor mij ook al iemand gehad en daar kon ik dan weer niet tegen, dan werd ik weer jaloers of zo.' (homoseksuele jongen, 17 jaar)

Voor anderen geldt dat ze ontdekken dat seks met iemand waar ze gek op zijn, veel lekkerder is en beter voelt:

'Ik vind dat als je seks hebt met passie, dat je echt merkt dat iemand, ja, dat het heel lief gaat en knuffelen en strelen en dan gebeurt het, zal ik maar zeggen, dan vind ik het anders als dat het meer zo is van, nou, ga maar liggen, even er overheen en dat was het.' (homoseksuele jongen, 21 jaar)

Hoewel het ideaalbeeld van seks in een relatie, met iemand waar je gek op bent en die je helemaal vertrouwt bij de meeste jongeren aanwezig is, is het merendeel van de jongeren tegelijkertijd nuchter ingesteld. Zij staan ondanks hun ideaalbeeld wel open voor seks zonder liefde.

'Ik heb dus met drie jongens seks gehad, ik was niet echt verliefd. Maar ik vind wel dat liefde gewoon erbij hoort, ook al heb ik dat dan zelf nog niet echt meegemaakt.' (homoseksuele jongen, 16 jaar)

2. Weerbare jongeren (m/v)

'Ik heb vrij vroeg al met dingen geëxperimenteerd. Mijn eerste kus was van een meisje. Ik ben er altijd heel open over geweest en nou ja, iedereen wist dat ik hartstikke lesbisch was en dat was voor mij ook nooit een probleem.' (biseksueel meisje, 20 jaar)

Deze meiden en jongens zijn zelfbewust en accepteren hun eigen seksuele oriëntatie. Ze zouden best een relatie willen, maar kunnen ook genieten van hun vrijheid als single. Ze experimenteren om te weten te komen wat ze zelf willen en wat niet. Ze lopen soms klappen op en gaan reflecteren op wat ze zelf willen en waar hun grenzen liggen.

'Want je bent jong, alles ligt voor je open. Je wilde proberen, om het zo maar te zeggen. Je bent nieuwsgierig dus je wilt een beetje hier en daar friemelen. En dan doe je dat ook. En als bij de één het interessante gedeelte eraf is, dan ga je naar de volgende. Op een gegeven moment kwam er bij mij zo'n punt van, ja, wat doe je?' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

3. Aandachtzoekende jongeren (m/v)

'Ik ben wel heel veel gepest vroeger en ik was wel heel onzeker en ik deed alles wat andere mensen zeiden, ik zei nooit nee.' (homoseksuele jongen, 21 jaar)

Er zijn een paar jongeren die in hun jeugd beschadigd zijn, bijvoorbeeld doordat ze gepest zijn. Ze hebben een negatief zelfbeeld, twijfelen of hun (seksuele) partner hen wel aantrekkelijk vindt, voelen zich vaak op meerdere vlakken onzeker en zoeken veel bevestiging, al dan niet via seks. Er zijn ook jongeren die aangeven in het verleden erg onzeker te zijn geweest, maar daar inmiddels anders in te staan.

'Dingen die gebeurd zijn als je kind bent, dat blijft er altijd inzitten. Dus stel het gaat nu uit en ik krijg een nieuwe vriend, dan begint het hele traject opnieuw van, o, vindt hij me wel leuk, vindt hij me niet te dik, wat vindt hij van mijn lichaam, van mijn striemen?' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

'We hebben nooit seks gehad, we hebben het wel geprobeerd, maar ik was veel te gespannen en ik was heel erg druk bezig om de dekens over me heen te trekken en er vooral charmant bij te liggen, dus ja, dat ging niet. Toen hebben we het daarna ook niet echt meer geprobeerd.' (biseksueel meisje, 19 jaar)

4. Afwachtende jongeren (m/v)

'Want ja, wanneer weet je nou of iemand het is? En als je weet dat diegene het is, moet je dan erop afgaan, hoe moet je dat aanpakken? Maar ja, misschien is degene dan toch niet zo geïnteresseerd in jou.' (biseksueel meisje, 17 jaar)

Ook zijn er enkele meiden die nog geen seksuele contacten zijn aangegaan met meiden. Zij zijn bang om afgewezen te worden, voelen zich onzeker of vinden het lastig om te herkennen dat de ander homo of bi is en nemen daarom geen initiatief. Een enkeling heeft te maken met een omgeving waarin homoseksualiteit niet geaccepteerd wordt, wat het erg lastig maakt om te experimenteren en er achter te komen 'wat je bent'.

4. Context van betekenisgeving

'En toen heb ik het uiteindelijk aan mijn ouders verteld. Dat vond ik het ergste, denk ik. Als ik rationeel ging nadenken wist ik eigenlijk best wel goed dat ze gewoon zouden zeggen, we houden van je en het maakt niet uit. Maar toch dacht ik, ja, straks vinden ze het toch stom. Mijn vader zei, oh, fijn, want ik zag altijd zo op tegen die schoonzoon. Dus, nou ja, gewoon heel relaxed en prima.' (lesbisch meisje, 18 jaar)

In dit hoofdstuk komt de context waarin seksualiteit betekenis krijgt voor homo- of biseksuele jongeren aan bod. Wat hebben de jongeren meegekregen over seksualiteit op school, thuis, van vrienden en via andere informatiebronnen? Welke boodschappen hebben ze opgevangen? Uit de interviews blijkt dat dit niet veel verschilt van de seksuele opvoeding van heteroseksuele jongeren, maar dat het bij hen soms minder goed aansluit, omdat er uitgegaan wordt van heteroseksualiteit. Ook de bespreekbaarheid van seksualiteit thuis kan in het algemeen open zijn, maar het toch niet makkelijk maken om over (eerste) homoseksuele ontdekkingen te praten. In dit hoofdstuk gaan we tevens in op de reacties van de omgeving op de 'coming-out'. Wat voor invloed heeft dit op de jongeren gehad?

4.1 Seksuele opvoeding

School

De meeste jongeren krijgen seksuele voorlichting op de basisschool of de middelbare school. Er zijn een paar jongeren die geen voorlichting hebben gehad of zich er weinig van kunnen herinneren. Op school zijn er doorgaans klassikale lessen over seksualiteit, waarbij veel technische informatie wordt gegeven en gewaarschuwd wordt voor zwangerschap en soa's. De boodschap is 'doe het veilig'. Een paar jongeren geven aan dat er ook is gepraat over gevoelens, het aangeven van grenzen en het gevaar van loverboys. De jongeren denken er voldoende van te hebben opgestoken.

Ouders

Het merendeel van de jongeren geeft aan dat er sprake is van een open klimaat thuis, waarin ouders open staan voor vragen. Toch is er bij veel jongeren geen behoefte om dit onderwerp met ouders te bespreken.

'Mijn ouders zijn behoorlijk open. We praten niet echt over seks. Maar dat is meer van mijn kant hoor, want ik vind ouders en seks, dat wil ik niet weten. Dat zijn gewoon twee aparte dingen, dat hoort niet bij elkaar. Als ik erover zou moeten praten, dan zou ik gewoon alles kunnen vertellen. Dan zou ik gewoon alles kunnen zeggen over wat het is en wat er aan de hand is of wat ik wil weten en zo. Maar ik heb er de behoefte niet aan.' (biseksueel meisje, 17 jaar)

Voor sommigen is het een extra drempel dat hun ouders heteroseksueel zijn of dat ze zelf nog niet uit de kast zijn.

'Vooral omdat ik dan homo ben, zeg maar. De specifieke vragen kun je sowieso niet stellen, want je gaat niet zeggen, 'goh, mam, als ik eh, anale seks..' of 'als ik orale seks..' Dat ga je niet vragen, want dan heb je dus al verteld dat je homo bent en dat was een geheim. Dus dat was heel moeilijk om te doen.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Ondanks het feit dat er meestal niet uitgebreid of herhaaldelijk over wordt gesproken, vangen jongeren toch boodschappen op. De boodschappen die zij het meest noemen zijn 'doe het veilig', 'let op jezelf' en 'doe niets dat je zelf niet wilt'. Het lijkt erop dat de meeste ouders hierbij geen strakke vinger aan de pols houden en het jongeren toestaan om (vrijuit) seksuele ervaringen op te doen.

Bij een enkele jongere, met een allochtone of religieuze achtergrond, wordt niet door ouders gesproken over seks maar wel aangedrongen op wachten met seks (tot aan het huwelijk).

'Volgens mij is het in elk gelovig gezin dat je gewoon het niet daarover hebt. Je trouwt en je ziet wel wat er komt. Ik mag wel trouwen met wie ik zelf wil, maar dan moet ik wel maagd blijven.' (biseksueel meisje, 17 jaar)

Vrienden

De meeste jongeren praten liever met vrienden over seks dan met ouders. Vooral meiden lijken er onderling open over te praten. Jongeren zijn echter selectief als het aankomt op het delen van informatie met vrienden, zeker als het op 'details' aankomt. Vooral in vriendengroepen met voornamelijk heterovrienden lijkt dit lastig, in vriendengroepen met meer of uitsluitend homoseksuele, biseksuele of lesbische jongeren wordt makkelijker over 'homoseks' gesproken. En zowel de jongens als de meiden geven aan dat er met heteromeiden makkelijker over gesproken wordt dan met heterojongens.

Met name voor jongeren die in hun vriendengroep nog niet uit de kast zijn kan het moeilijk zijn om over seksualiteit te praten. Zij praten er pas later over, als zij het zelf geaccepteerd hebben en voor hun geaardheid zijn uitgekomen.

'Het was gewoon heel erg moeilijk in het begin. Je vertelde sowieso niets eigenlijk, want ik was tot mijn vijftiende, was ik gewoon tussen haakjes 'hetero'. Ik was sowieso niet 'one of the guys'. Ik had meer vriendinnen dan vrienden. Ik weet niet, misschien had ik het wel kunnen doen, maar ik heb het nooit gedaan.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Andere informatiebronnen

Wat opvalt in vergelijking met heteroseksuele jongeren is dat de homo- en biseksuele jongeren relatief veel informatie uit boeken of tijdschriften en van het internet halen over seksualiteit. Sommigen geven aan dat dit hun enige informatiebronnen zijn als het aankomt op 'homoseks'.

'Ik heb vroeger wel heel veel gehad aan sekswoordenboek.nl. Want zij vertelden wel over alles wat. Niet alleen van, nou, hetero's hebben seks, maar ook homo's hebben seks. Toen dacht ik van, weet je wel, yes!, eindelijk vertelt iemand er iets over.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Voorlichting over homoseks

In tegenstelling tot voorlichting over heteroseks, is er geen enkele jongere die voorlichting heeft gehad over homoseks. Zowel op school, thuis als in (heteroseksuele) vriendengroepen wordt niet gesproken over homoseks. Sommige homojongeren vinden dit zelf ook niet prettig om te bespreken, omdat ze bijvoorbeeld nog niet uit de kast zijn of niet 'anders' willen zijn. Een enkeling geeft aan het als een gemis te hebben ervaren dat er nooit is gesproken over homoseks. Anderen geven aan dit juist fijn te hebben gevonden, omdat het meer vrijheid gaf om de 'opties' te verkennen met de seksuele partner.

'Dan heb je met iemand en dan? Dat is dan nog eigenlijk een hele zoektocht van hoe je dat dan.. en dat is dan ook moeilijker bij elkaar aan te voelen. Terwijl bij een jongen weet je een beetje wat de opties zijn. Dat weet je ook van elkaar. Dus ik denk dat dat minder zoeken is, dat gaat meer vanzelf. [Maar is het daarmee ook prettiger met een jongen, omdat je gewoon precies weet wat je moet doen of kan doen?] Nee, dat denk ik juist niet, ook omdat het dus een bepaalde vanzelfsprekendheid is en daarbij hoef je eigenlijk minder naar de ander te kijken, of die dat ook prettig vindt, want ja, dat hoort een beetje zo. Terwijl bij meiden moet je echt kijken, wat vinden we allebei prettig. Dus ik denk dat je daar uiteindelijk, ja, je daar ook prettiger bij voelt.' (lesbisch meisje, 22 jaar)

4.2 Reacties op de 'coming-out' van de omgeving

'Dat was denk ik in de eerste klas, dat ik een keer heb gezegd van, 'zouden jullie het erg vinden als ik later homo zou worden?'. Toen zeiden ze van, 'nee, natuurlijk niet'. Dat vond ik natuurlijk wel fijn, alleen heeft het me uiteindelijk niet echt geholpen om eerder uit de kast te komen.' (homoseksuele jongen, 17 jaar)

Zoals ook uit bovenstaand citaat blijkt is het weliswaar geruststellend als de omgeving positief reageert op de coming-out, maar is het bovenal een persoonlijk proces waar een jongere zelf doorheen moet. Veel jongeren benoemen de periode waarin zij erachter komen dat ze (ook) op hetzelfde geslacht vallen als een periode van grote verwarring en onzekerheid. Een periode waarin hun toekomstbeeld opnieuw gedefinieerd moet worden. Pas als zij er zelf over uit zijn 'wat ze zijn' wordt dit aan anderen verteld. Sommigen 'schreeuwen het vervolgens van de daken', zo opgelucht zijn ze dat ze ervoor uit kunnen komen. Anderen delen het alleen met ouders en goede vrienden.

Ouders

'Ik vind het eigenlijk helemaal niet zo leuk om uit de kast te komen. Ik heb liever gewoon dat je het niet hoeft te vertellen, dat het gewoon is. Gewoon dat je thuis kan komen met een vriendje, zonder dat je een gesprek hebt van, 'mam, ik moet je wat vertellen'. Dat vind ik zo'n belachelijk gesprek, daar heb ik helemaal niks mee.' (homoseksuele jongen, 16 jaar)

De meeste jongeren met een Nederlandse achtergrond hebben positieve of neutrale reacties van hun ouders gehad op hun coming-out. Ook al wordt door de jongere een positieve reactie verwacht, dan nog kan het eng zijn om het te vertellen. De kwetsbare positie van homoseksuelen in de maatschappij (geweld tegen homo's) en de negatieve coming-out verhalen van andere jongeren kunnen hierbij een rol spelen.

'Indirect heb je toch wel het gevoel van, het komt wel goed. Alleen een soort vrees, misschien zeggen ze toch van, 'sodemieter maar lekker een eind op'. (...) Als je dan op een gegeven moment met zo'n groep via het internet met elkaar zo zit te nagelbijten. Dan zit je met zijn allen, 'heb je dat gehoord? Jantjes vader deed heel erg moeilijk'. Maar het grootste gedeelte zegt achteraf, 'ja, waar gaat het om?'.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Er zijn ook jongeren die het al wel aan hun moeder hebben verteld, maar niet aan hun vader. De redenen hiervoor zijn divers. Bijvoorbeeld omdat de band met vader niet goed is, vader afwezig is of een geringe rol speelt in de opvoeding, of omdat een negatieve reactie van vader wordt verwacht. Sommige respondenten hebben het nog helemaal niet aan hun ouders verteld uit angst voor negatieve reacties. Dit zijn jongeren die er zelf nog niet helemaal uit zijn, uit een gesloten dorpsgemeenschap komen of een allochtone of religieuze achtergrond hebben.

'Ze vinden het niet erg, maar ze willen er niks mee te maken hebben, weet je wel. Dus ik moet het eigenlijk ook nog vertellen. Als ik denk dat ik dat ben. [Als je het zeker weet.] Ja. [Hoe denk je dat jouw ouders daarop zouden reageren?] Ik denk heel raar, want volgens mij denken ze ook dat homo's gelijk verliefd worden op alle jongens, weet je wel. Dus als ik het zeg, dan kijken ze naar mijn zusje en denken ze straks nog dat ik ook op haar word.' (biseksueel meisje, 17 jaar)

Degenen met deze achtergronden die het wel hebben verteld hebben ook meer negatieve reacties gehad dan de andere jongeren. Toch valt op dat ondanks aanvankelijke negatieve reacties of onbegrip verreweg de meeste ouders het uiteindelijk wel accepteren.

'In het begin toen ik het vertelde was ik achttien jaar en toen was het één groot drama. Ja, maar mijn ouders hebben echt heel erg hun best gedaan om dat te begrijpen en te accepteren. Nu is het zelfs zo dat mijn moeder, die belde bijvoorbeeld in januari op en zei van, 'goh, de Gaypride is dit en dit weekend, dus regel vast dat je vrij bent van je werk, want dan gaan we erheen'. Dus dat is echt helemaal goed gekomen. Dus echt van drama naar volledige acceptatie.' (lesbisch meisje, 25 jaar)

Tot slot geeft een enkeling aan dat ouders bezorgder zijn geworden sinds de coming-out. Dit lijkt voort te komen uit de 'enge verhalen' die de ronde doen over de homoscene.

'Mijn moeder is wel een stuk bezorgder geworden, ja. [Qua soa's, HIV?] Nee, dat niet, maar meer met enge, gewoon, want je hebt wel die homoscene. Daar is ze wel bang voor. [Geeft ze je

waarschuwingen of hoe gaat dat?] Nou, ik ben redelijk vrij, maar ze zegt wel gewoon dat ik geen gekke dingen moet doen en dat ik wel moet oppassen en zo..' (homoseksuele jongen, 16 jaar)

Vrienden

Nadat jongeren er voor zichzelf uit zijn vertellen sommigen het eerst aan hun ouders, anderen vertellen het liever eerst aan enkele vrienden. Soms wordt het eerst aan vriendinnen verteld, dan pas aan vrienden. De reacties van vrienden zijn neutraal of positief.

Sommige jongeren hebben het echter nog niet of niet meteen aan vrienden verteld, uit angst voor negatieve reacties of omdat ze er zelf nog niet helemaal uit zijn.

'Ik had pas een half jaar dat ik dacht van, volgens mij is het echt zo, maar ik weet het pas zeker als er een keer wat gebeurt. En één vriendin wist het wel, maar de rest van mijn vriendinnen, ja, ik durfde dat gewoon niet te zeggen. Ik had het idee van, dan zijn ze bang dat ik verliefd ben op ze of zo. In het begin is dat niet zo makkelijk en ja, helemaal omdat ik ook op één van die meisjes verliefd was. Dan vragen ze van, 'hoe weet je dan dat je op meisjes valt?'. En dan moest ik vertellen dat ik op dat meisje verliefd was, maar dat wilde ik echt niet. Dus ik dacht van, nou, dan vertel ik het gewoon niet.' (lesbisch meisje, 20 jaar)

Wat opvalt is dat zowel de jongens als de meiden uit de onderzoeksgroep meer hetero vriendinnen dan vrienden hebben. De jongens geven hierbij aan dat zij minder aansluiting hebben met heterojongens. De 'homohaar' is volgens hen onder jongens ook groter dan onder meiden.

'Ik kan veel beter met meisjes opschieten. Met jongens kan ik eigenlijk niet zo makkelijk door één deur, ja, of ze moeten homo zijn. Jongens, die denken gelijk dat je verliefd op hen bent. Ik heb wel gewoon heterovrienden zal ik maar zeggen, maar die weten wel echt dat ik homo ben. Die ken ik al zo lang, dat ik eigenlijk wel gewoon echt mezelf kan zijn.' (homoseksuele jongen, 21 jaar)

In vriendengroepen wordt het experimenteren van meiden met iemand van hetzelfde geslacht ook meer geaccepteerd. Daar wordt door meiden onderling open over gesproken, bij jongens lijkt dat niet het geval te zijn.

'Volgens mij willen jongens er ook niet mee geassocieerd worden. Die hebben het gevoel dat als ze dan eenmaal in een homobar geweest zijn, ja, dan gaan mensen.. [Denken dat zij ook homo zijn?] Ja, terwijl bij meiden is dat helemaal niet zo. Ik merk bij vriendinnen om me heen ook dat ze veel experimenteler zijn. Het is heel normaal eigenlijk als je een keer met een meisje gezoend hebt.' (lesbisch meisje, 22 jaar)

School en omgeving

De directe omgeving van de jongeren reageert over het algemeen positief of neutraal op de coming-out. De ruimere omgeving daarentegen, zoals klasgenoten maar ook andere mensen uit het dorp of de stad, reageren soms negatief of discriminerend. Dit kan het voor jongeren moeilijker maken om voor hun geaardheid uit te komen en kan er ook voor zorgen dat het moeilijker is om te experimenteren met iemand van hetzelfde geslacht. Het gevoel niet jezelf te kunnen zijn is voor de een heel vervelend, de ander trekt zich daar niets (meer) van aan.

'Daar heb ik heel veel last van gehad. Ja, want daar ben ik opgegroeid. Tot mijn zestiende of zeventiende heb ik daar gewoond. En dat is gewoon echt super moeilijk als je niet tegen iedereen kan zeggen wie en wat je bent.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Op sommige scholen is er een onveilig klimaat ten opzichte van homoseksualiteit, wat zich uit in pesten, schelden en het uiten van vooroordelen. Dit kan voor sommige jongeren een reden zijn om (nog) niet voor hun geaardheid uit te komen.

'Maar ik ben in de klas bijvoorbeeld nog niet uit de kast, want ik wil niet gezien worden als 'die homo'. Ik zit dus in Friesland en daar heb je niet heel veel homo's op school, dus als jij dan die ene homo bent, dan word je wel zo gezien en dat wil ik niet.' (homoseksuele jongen, 16 jaar)

Andere jongeren lijken zich er weinig van aan te trekken.

'Ik heb daar nooit een geheim van hoeven of willen maken. En het scheelt dat ik uit een kleine gemeenschap kom, dus dat is kennelijk iemand ooit een keer opgevallen. Dus vanaf de tweede van de middelbare school of misschien de derde was ik ook echt wel de lesbo van de school (lacht). Ja, toen had ik het gedaan hoor. Nou ja, prima. [Maar dat vond je toentertijd ook niet vervelend of zo?] Nee. Maar ik kan ook wel in alle eerlijkheid zeggen dat ik me vanaf de tweede, denk ik, van de middelbare school eigenlijk helemaal niet meer druk heb gemaakt over wat mensen van me vinden of wat ze van me denken.' (biseksueel meisje, 20 jaar)

Met name de relatief jongere en minder zelfverzekerde jongeren lijken er last van te hebben als de klasgenoten of de school negatief staan ten opzichte van homoseksualiteit. Aan het begin van de puberteit is het ook minder 'normaal', er zijn nog veel minder jongeren uit de kast gekomen. Later wordt het normaler en meer geaccepteerd.

'Er rust nog wel taboe op. Ja, vooral jongeren zijn heel conservatief, denk ik. Ja, op de middelbare school heb ik dat wel gemerkt. Ja, zeker. Maar als je achttien bent, dan is iedereen inmiddels wel volwassen, op een paar mensen na. Maar als je vijftien, zestien bent.. Ja, uit mijn eigen klas heb ik nooit problemen gehad hoor, maar wel van andere jaren, zeg maar. (...) Omdat het nog vreemd is en onbekend.' (homoseksuele jongen, 21 jaar)

5. Seksuele loopbaan en motivatie voor seksuele contacten

‘Op dat moment wist ik al dat ik op vrouwen viel, maar ik wilde het niet. Dus dat is een heel groot issue geweest van, ik wil dit niet en ik wil niet zo zijn, dus ik ga maar aan mezelf bewijzen of aan de mensen die ik ken bewijzen dat ik gewoon op jongens val. Totdat ik het wel echt voor mezelf had geaccepteerd en dacht, dit wil ik niet meer.’ (lesbisch meisje, 25 jaar)

In dit hoofdstuk gaan we in op de seksuele loopbaan van de jongeren, zowel in contacten met hetzelfde als het andere geslacht. Welke seksuele ervaringen hebben zij opgedaan? Hebben de jongeren ervaring met relaties? En hoe hebben zij dit ervaren? We zullen tevens stilstaan bij de motivatie die zij hebben voor het aangaan van seksuele contacten.

5.1 Seksuele loopbaan

In zijn algemeen kan gezegd worden dat de ervaringen van de jongeren uit dit onderzoek sterk overeenkomen met de ervaringen van de jongeren uit het onderzoek *Niet zomaar seks*. Toch zijn er ook opvallende verschillen te zien. Zo doen veel homo- en biseksuele jongeren, met name de meiden, eerst seksuele ervaringen op met jongeren van het andere geslacht. Pas na de coming-out gaan ze experimenteren met jongeren van hetzelfde geslacht. Hoewel de ervaringen met het andere geslacht vaak als positief of neutraal worden ervaren op dat moment, is het vaak zonder lustgevoelens, maar vanuit de reden dat ‘iedereen het doet’ of dat het ‘normaal’ is. Terwijl het experimenteren met jongeren van hetzelfde geslacht veel meer vanuit een eigen intrinsieke behoefte wordt gedaan, uit lust of om erachter te komen of ze inderdaad homoseksueel, lesbisch of biseksueel zijn. Deze ervaringen worden ook positiever beleefd. Niet zelden vallen hierdoor ‘de puzzelstukjes op zijn plaats’. Als eenmaal begonnen is met homoseks volgen de ervaringen zichzelf doorgaans sneller op. Waarschijnlijk ook omdat dit gemiddeld op latere leeftijd plaatsvindt, als jongeren al uit de kast zijn en er ook gelegenheid is om te experimenteren.

‘Toen ik het wist, zoals ik al zei, dan explodeer je gewoon. Dus dan gaat alles heel snel. Dan moet je een vriendje en dan moet je alles proberen.’ (homoseksuele jongen, 18 jaar)

De jongens uit dit onderzoek zijn allemaal homoseksueel, zij voelen zich alleen aangetrokken tot iemand van hetzelfde geslacht en hebben (nu) ook alleen seksuele contacten met jongens. Zij hebben doorgaans weinig (verdergaande) seksuele ervaringen opgedaan met meiden.

Voor de meiden ligt dit anders. Er zijn in de onderzoeksgroep zeven meiden die zich alleen tot meiden aangetrokken voelen en vijf meiden die biseksueel zijn. In tegenstelling tot de jongens sluiten de meeste meiden het niet uit dat ze ooit nog op een jongen zullen vallen, dit geldt ook voor de lesbische meiden. Er is onder de meiden een groep (relatief jonge) meiden die zich wel aangetrokken voelt tot meiden, maar daar nog nooit mee geëxperimenteerd heeft. Zij noemen zichzelf biseksueel of twijfelen. De meesten van hen zijn verliefd geweest op jongens en hebben met jongens gezoend, maar voelen ook de behoefte om ervaringen met meiden op te doen. Er zijn een paar meiden die afwisselend ervaringen met jongens en meiden opdoen.

‘En ja, daarna is het, 50/50 geweest om het zo maar te zeggen. Niet dat ik toen dacht, ik vind jongens helemaal niks of ik vind meisjes helemaal niks. Dat is een beetje allebei naast elkaar blijven staan.’ (biseksueel meisje, 20 jaar)

Ontmoetingsplekken

In vergelijking met heterojongeren ontmoeten homojongeren elkaar vaker via het internet. Voor sommigen is dit aanvankelijk de enige manier om met andere homojongeren in aanraking te komen. De contacten worden vaak aangegaan op het internet en als er een klik is wordt er ook in ‘real life’ afgesproken. Jongens zijn vaker lid van seksgerichte sites, spreken sneller af met onbekenden via het internet en deze ontmoetingen zijn vaker op seks gericht dan bij de meiden. Dit is niet altijd zonder risico. Zowel jongens als meiden gebruiken het internet om een netwerk te creëren en

vrienden te maken. Vervolgens gaan veel jongeren ook stappen in de homoscene. Ze gaan zich steeds meer begeven in omgevingen waar het opdoen van homoseksuele ervaringen geaccepteerd wordt.

'Daar heb ik wel de eerste ervaringen opgedaan met mensen die ook homo waren of bi en weet je wel, dat was daar heel normaal. Zelfs hetero's accepteerden dat. En op dat moment was dat de perfecte wereld voor mij, waar niemand dat erg vond.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Zoenen

De eerste ervaringen met zoenen vinden meestal plaats in heteroseksueel contact. Dit komt vaak doordat jongeren op de leeftijd dat ze gaan zoenen nog niet (zeker) weten dat ze homoseksueel of lesbisch zijn. Veel eerste ervaringen met zoenen worden opgedaan uit nieuwsgierigheid of omdat het 'erbij hoort'.

'Het was ook wel de aandacht, denk ik, die ik ermee kreeg. En iets wat gewoon ook, ja, wat een beetje bij toen hoorde of zo. Ja, dan ga je een beetje in die groep mee. Ik heb nooit het gevoel gehad dat ik onder druk heb gestaan. Het was ook gewoon een kwestie van kijken wat het inhoudt en wat voor effect het heeft. Ja, echt experimenteren was het.' (lesbisch meisje, 22 jaar)

Er zijn echter ook jongeren die al vrij vroeg door hebben dat ze zich niet aangetrokken voelen tot het andere geslacht. Zij voelen ook niet de behoefte om hiermee te experimenteren.

In vergelijking met hetero jongeren beginnen de meeste homo- en biseksuele jongeren in dezelfde periode met experimenteren met het andere geslacht. Ervaringen met hetzelfde geslacht worden echter vaak pas later opgedaan. Velen zijn in het begin van hun puberteit nog niet uit de kast en ze komen niet meteen met elkaar in contact. Door veel jongeren wordt het nog heel lastig gevonden om te herkennen of de ander homoseksueel, lesbisch of biseksueel is. En uit angst voor afwijzing wordt er dan geen actie ondernomen.

Verder gaan dan zoenen

Jongens

De jongens hebben allemaal verdergaande seksuele ervaringen opgedaan met iemand van hetzelfde geslacht. Daarentegen hebben zij geen van allen geslachtsgemeenschap gehad met een meisje. Sommigen zijn wel 'iets verder' gegaan dan zoenen, voordat zij uit de kast waren. Een paar jongens geven aan wel open te staan voor seksueel contact met een meisje, uit nieuwsgierigheid, om te ervaren 'hoe het is'.

'Misschien seks voor de fun, om het zo maar te zeggen. Lijkt me een keer lachen. Heb ik het ook een keer geprobeerd, kan ik zeggen of het lekker is of niet.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Meiden

Bij de lesbische meiden is dit anders. Ongeveer de helft van de lesbische meiden heeft verdergaande ervaringen opgedaan met meiden, de andere helft heeft alleen gezoend. Deze meiden zijn allemaal al wel eens verliefd geweest op een meisje. Er zijn lesbische meiden die geslachtsgemeenschap hebben gehad met een jongen. Dit gebeurde dan voordat zij wisten of wilden bekennen aan zichzelf dat ze lesbisch waren.

De meiden die zichzelf biseksueel noemen hebben verschillende seksuele ervaringen. Er zitten geen meiden tussen die verder zijn gegaan dan zoenen met een meisje, een aantal heeft zelfs dit nog nooit gedaan. Sommige meiden hebben wel verdergaande ervaringen opgedaan met jongens, maar er zitten ook meiden tussen die alleen gezoend hebben. Deze meiden worden gekenmerkt door het feit dat zij wel aantrekkingskracht ervaren naar meiden, maar nog niet (of alleen toen zij heel jong waren) daadwerkelijk verliefd zijn geweest op een meisje. Zij zijn bijna allemaal wel eens verliefd geweest op een jongen. Een enkeling is nog nooit verliefd geweest.

5.2 Motivatie voor seks

De redenen van jongeren om seks te hebben zijn vergelijkbaar met de redenen van de heteroseksuele jongeren uit *Niet zomaar seks*. Hieronder worden verschillende motieven belicht. Het gaat hierbij over verdergaande vormen van seks, maar ook over zoenen. Er is bij de meeste jongeren een verschil tussen hun motieven om te zoenen met iemand en om verder te gaan met seks. Veel jongeren geven aan dat zoenen niet zo bijzonder is. Zoenen kun je ook gewoon voor de lol doen zonder dat er gevoel bij zit en zonder dat je iemand kent, met iemand van hetzelfde geslacht maar ook met iemand van het andere geslacht.

Een opvallend verschil met de heterojongeren is dat een aantal homo- en biseksuele jongeren expliciet aangeeft seksuele contacten te zijn aangegaan om op die manier zekerheid te krijgen over de seksuele geartheid. Het opdoen van seksuele ervaringen met iemand van hetzelfde geslacht speelt voor deze jongeren een grote rol in hun identiteitsontwikkeling. Hierdoor weten ze eindelijk zeker 'wie en wat ze zijn'. Sommige homo- en biseksuele jongeren, met name jongens, begeven zich daarom in seksuele situaties, die niet altijd zonder risico's zijn.

'En toen uiteindelijk heb ik een keer met een jongen afgesproken, gewoon ergens buiten en toen hadden we seks gehad en toen dacht ik eigenlijk van, ja, dat is eigenlijk veel beter. Maar ik was echt zo zenuwachtig van te voren. Echt zo zenuwachtig dat ik er gewoon bijna van moest overgeven, omdat ik echt dacht van, nee. Dat ik op het station uitstapte en dat ik dacht van, nee, ik doe dat helemaal niet, ik ga gewoon terug. Ik was bijna gewoon weer terug in de bus gestapt, maar toen dacht ik, nee, je moet gewoon doorzetten, anders kom je er nooit achter. [Dus je voelde ook dat je dat moest doen, omdat je dan daarna zekerder was?] Ja, dan kun je het beter plaatsens, denk ik. Ja, en dat was ook zeker zo. Sinds toen heb ik echt geen seks meer gehad met meisjes.' (homoseksuele jongen, 21 jaar)

Liefde en gevoelens

'Ja, dan lijkt me seks veel fijner als er liefde bij zit, want anders is het puur lust, denk ik, als je het zonder liefde doet. Bij mij is die lust niet zo sterk dat ik dan seks wil hebben, denk ik.' (lesbisch meisje, 20 jaar)

Net als voor de heterojongeren uit *Niet zomaar seks* is voor deze onderzoeksgroep verliefd zijn op de ander, gevoelens voor diegene hebben of een 'klik' met iemand ervaren een belangrijke voorwaarde om (verdergaande vormen van) seks te hebben. Lust gaat hiermee hand in hand. Dit geldt zowel voor de jongens als voor de meiden. De meeste jongeren geven hierbij tevens aan dat liefde en lust idealiter samenkomen in een relatie. Met name de relatief jonge en minder ervaren meiden geven aan dat (de eerste) seksuele ervaringen in een relatie moeten plaatsvinden. De overtuiging dat je je, als meisje, niet zomaar moet 'weggeven' lijkt hierbij een rol te spelen.

'Het is te kostbaar om, zal ik maar zeggen, ja, je eerste keer niet per se, maar gewoon seks überhaupt. Ja, het is je lichaam blootgeven en eigenlijk openstaan voor iets en dan vind ik niet dat je dat met iedereen moet doen. Tenminste, nog niet op je zeventiend. Het is jouw ding, dus ja, daar moet je voorzichtig mee zijn, vind ik. Omdat je nu ook nog een beetje in die nieuwe fase zit en je bent nog jong en nog kostbaar en eigenlijk moet je dat gewoon niet weggooien. Maar als je later op een studentenfeest zit, dan is het heel anders, vind ik. Dan ben je toch een ander mens eigenlijk alweer, omdat je in een fase verder zit en dan hoort het er ook meer bij, dat je gewoon seks hebt, zal ik maar zeggen.' (biseksueel meisje, 17 jaar)

Jongens hebben ook vaak (liever) seks binnen een relatie of met iemand waar zij gevoelens voor hebben, maar bij hen lijkt dit minder een voorwaarde te zijn dan bij de meiden. Er zijn ook jongens die hun eerste seksuele ervaringen niet hebben opgedaan binnen de context van een relatie en liefde. Sommige jongens hebben simpelweg nog niemand ontmoet waar zij gevoelens voor hadden of een relatie mee wilden. En in tegenstelling tot de meeste meiden, gaan de jongens dan wel verdergaande seksuele contacten aan.

'Ik heb dus met drie jongens seks gehad. Ik was er niet echt verliefd op. Maar ik vind wel dat liefde gewoon erbij hoort, ook al heb ik dan zelf dat nog niet echt meegemaakt.' (homoseksuele jongen, 16 jaar)

'Toen heb ik dus voor het eerst seks gehad en ja, het was niet een onprettige ervaring. Maar ik had echt in mijn hoofd van dat doe ik dan voor de eerste keer met een lief vriendje en dan gewoon in bed, weet je wel. Gewoon op een hele normale manier, maar.. [Het was niet wat je je had voorgesteld?] Nee, maar ik zeg ook niet dat het onprettig was of zo.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Liefde, gevoelens en een relatie lijken meer als een ideale situatie beschouwd te worden, terwijl in de 'praktijk van alledag' ook seks zonder relatie en liefde voorkomt en geaccepteerd wordt. Met name degenen met meer seksuele ervaring geven aan dat principes soms verschuiven. Dit geldt voor jongens en voor meiden.

'Ik heb altijd het principe van, hij moet mijn vriendje zijn. Ik heb altijd dat principe, alleen, ik denk dat als er een keer iets anders van komt, dat ik dat principe dan wel, zeg maar, wegschuif. Ik heb twee keer bijna gehad dat ik een soort van seksdate had, alleen toen op het laatste moment ging het niet door.' (homoseksuele jongen, 17 jaar)

'Maar nou ja, zoals ik met dat meisje in bed ben beland, dat was, ja, ik vond haar geweldig, maar ik was totaal niet verliefd en toch kwam het zo. En ik vond het wel leuk. Ik vond het niet vervelend. Dus blijkbaar kan het ook gewoon zomaar voorkomen. Dat had ik niet gedacht trouwens van te voren, dat ik dat kon.' (lesbisch meisje, 18 jaar)

Toch is voor de meeste jongeren het ideaalbeeld van seks binnen een relatie, met iemand waar je gevoelens voor hebt wel aanwezig. Seks buiten een relatie, zonder liefde wordt als minder goed beschouwd of als iets dat niet te vaak moet gebeuren. Het zijn vooral meiden die aangeven dat dit niet te vaak moet gebeuren.

'Ik vind seks met iemand die je beter kent, dat is lekkerder dan seks gewoon zo even vlug, vlug. [Waarom is dat dan fijner?] Dan heb je weer met die liefde erbij, zeg maar. [En dat maakt het dan beter?] Ja, want dan merk je wel echt dat iemand je echt leuk vindt. En ik vind, een onenightstand, dat is gewoon seks en that's it.' (homoseksuele jongen, 21 jaar)

'Nou ja, een onenightstand zou ik incidenteel doen. Ik ken ook mensen die dan vier keer in de week uitgaan en dan zien ze wel wie ze tegenkomen en dat kan ik me echt niet voorstellen. Incidenteel heb ik gewoon wel dat ik denk, o, ik heb hier wel behoefte aan en ik heb inderdaad geen behoefte om een relatie met die persoon te hebben. Maar ik heb toch liever een relatie met iemand of wel een bepaalde band met iemand.' (lesbisch meisje, 22 jaar)

Vertrouwen

De meeste jongeren vinden het belangrijk dat seks plaatsvindt binnen een sfeer van veiligheid. Dit is dan meestal binnen een relatie, maar kan ook met iemand zijn die je wat beter kent en waarbij je je op je gemak voelt. Het feit dat je de ander kunt vertrouwen, dat diegene je accepteert zoals je bent maakt de seks ook beter.

'Het is gewoon een bepaald gevoel dat je in ieder geval altijd je grens kunt aangeven en dat er nooit iets zal gebeuren wat jij niet wilt, waar je niet achterstaat.' (biseksueel meisje, 20 jaar)

'Ik vind seks, dan geef je zoiets van jezelf bloot, letterlijk en figuurlijk, en dat zou ik niet kunnen tegenover iemand die ik niet zo goed ken of die ik helemaal niet vertrouw of wat dan ook. In die zin, ja, ben ik wel preuts of ook wel, ja, nou ja, hoe zeg je dat? Ook wel trots op mijn lichaam van, dit behoud ik tot mijzelf, en je mag mij alleen helemaal zien als ik jou helemaal vertrouw. Of als jij echt iets voor mij betekent en niet zomaar iemand, nee.' (homoseksuele jongen, 21 jaar)

Lust

Naast het ideaalbeeld van seks binnen een relatie, met iemand waar je van houdt en die je vertrouwt staan de meeste jongeren niet afwijzend tegenover seks puur voor de lust. Een aantal jongeren geven expliciet aan dat er een fysieke behoefte aan seks is, dat je ook seks kunt hebben omdat je 'er zin in hebt'. Zowel jongens als meiden geven dit aan.

'In het begin was het zo van, nou, een beetje experimenteren, zeg maar. En als het dan iemand was waarvan ik dacht, die vind ik wel leuk. Nou, mooi meegenomen. En, ja, nu heb ik, de laatste tijd, ik heb ook wel gewoon losse contacten, zoals ze dat noemen. Maar dat is gewoon meer, dat het wel een leuk persoon is. En ja, ik zeg, ik heb geen zin in een relatie. Maar ja, ik moet ook aan mijn trekken komen, zoals ze dat zeggen.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

'Voor de rest vind ik het ook gewoon heel lekker, dus ik kan ook gewoon, ja, tijdens het uitgaan met iemand naar bed gaan.' (lesbisch meisje, 18 jaar)

'Ik vind seks echt heel fijn en ik zou het liefst elke dag seks hebben, of meerdere keren op een dag. En dan koppel ik seks alsnog wel een beetje aan liefde, maar als ik mijn huidige vriend niet had, dan zou ik ook een soort van fuckbuddy, om het zo maar even te zeggen, kunnen hebben die ook een hele goede vriend was.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Nieuwsgierigheid en spanning

In het begin van de seksuele levensloop worden veel seksuele ervaringen opgedaan omdat jongeren nieuwsgierig zijn naar 'hoe het is'. Vrienden en jongeren om hen heen beginnen met experimenteren en zij gaan daarin mee. Met name zoenen wordt veel gedaan omdat het 'erbij hoort', en omdat het spannend en nieuw is.

'Ik heb ook wel met een aantal jongens gezoend voordat ik iets met mijn vriendin kreeg. Omdat het in de groep op dat moment speelt en iedereen het doet en dat je denkt van, ja, laat ik het ook maar eens proberen. Maar ik had nooit gevoelens bij die jongens. Maar dat was denk ik ook niet heel erg van belang, het was gewoon meer kijken wat er is.' (lesbisch meisje, 20 jaar)

Een aantal biseksuele meiden lijkt met name met meiden te (willen) zoenen voor de lol, de aandacht of uit nieuwsgierigheid.

'Dat was gewoon op het moment zo van, ja, oké, kom, laten we dit even doen, spannend. [Was dat dan omdat je nieuwsgierig was of zo?] Ja, meer nieuwsgierig en meer dat ik benieuwd was, een beetje experimenteren en zo. Ik ben altijd wel een beetje een nieuwsgierig kind geweest, dus.' (biseksueel meisje, 19 jaar)

Soms ervaren jongeren naast nieuwsgierigheid ook druk van buitenaf om seks te hebben.

'Ik weet dat hij voordat wij iets hadden, met een meisje ging en nou ja, die stond wel bekend als makkelijk. En daar werd ook wel op gezette tijden naar verwezen. En dat was vooral op momenten of op dagen nadat ik had gezegd, nou, doe nog maar even niet. Dus het is niet helemaal vanuit mij gekomen. En in die tijd dacht ik, hè, dat was spannend en dan ben je er toch eigenlijk wel heel benieuwd naar. Dus ik wilde het wel willen, zeg maar, maar ergens was ik gewoon ook nog wel met mezelf bezig. Vooral onzekerheden over mijn eigen lichaam, die maakten dat ik eigenlijk liever had dat ik seks of wat dan ook wat daarbij kwam wilde uitstellen.' (biseksueel meisje, 20 jaar)

Het gebeurde gewoon

Soms is voor jongeren zelf ook niet helemaal duidelijk wat hun motivatie op dat moment is om seks te hebben. 'Het gebeurde gewoon' of 'het ging vanzelf' lijkt dan vaak voort te komen uit een combinatie van een (toevallige) seksuele situatie, nieuwsgierigheid en opwindning.

'Ja, die ouders waren niet thuis en toen waren we boven. Het ging gewoon van het één op het ander. We hadden geloof ik ergens gezwommen of zo en ik had geen droge kleren bij me, toen moest ik omkleden en toen begon het eigenlijk.' (homoseksuele jongen, 21 jaar)

'We waren gewoon samen op vakantie en het was heel gezellig, ja. Toen op een gegeven moment lagen we bij elkaar in bed.' (lesbisch meisje, 18 jaar)

5.3 Motivatie om geen seks te hebben

Wachten met seks

Alle geïnterviewde jongens hebben verdergaande seksuele ervaringen opgedaan, voor de meiden geldt dit niet. Er zijn een aantal meiden die wel gezoend hebben, maar nog niet verder zijn gegaan. Zoals gezegd vinden deze meiden het belangrijk dat de eerste keer seks plaatsvindt binnen een relatie, ze doen het niet 'zomaar'. Er is ook een enkeling die aangeeft te willen wachten op de 'ware' of totdat zij getrouwd is. Bij deze meiden spelen ook culturele en religieuze redenen een rol.

'Ik wil wachten op de ware. [Ja? Dat klinkt wel heel mooi.] Ja, nu nog volhouden. [Ja, tot je echt van iemand houdt, zeg maar.] Ja, maar het moet ook niet veels te lang duren.' (lesbisch meisje, 16 jaar)

'Nou, ik vind wel dat je je lichaam natuurlijk moet respecteren en niet de hele tijd moet weggeven aan iedereen. Dus het idee van maagd blijven tot het huwelijk vind ik wel mooi eigenlijk. Gewoon tot je diegene hebt gevonden waarvan je denkt.. [Ja. Waar je je leven lang bij blijft. Of lang in ieder geval.] Ja. Lang.' (biseksueel meisje, 17 jaar)

Geen seks hebben, terwijl je wel wilt

Een paar jongeren geven aan dat zij soms geen seks hebben, terwijl ze het wel willen. Hier zijn verschillende redenen voor. Bijvoorbeeld omdat er sprake zou zijn van vreemdgaan of omdat de relatie met diegene daarna anders zou zijn. Een specifieke reden voor homo- en biseksuele jongeren kan zijn dat de homoscene vrij klein is en je onderlinge relaties beschadigt door seksuele contacten.

'Dat is dan weer met mensen dat ik denk van, ja, ik vind je eigenlijk wel heel erg leuk, maar het kan niet, omdat je de ex van een goede vriendin van mij bent of weet ik veel wat. Dus dan wil ik het eigenlijk wel heel graag, maar dan is het verstandiger om het niet te doen. Dat komt omdat iedereen elkaar kent. En ja, je doet zo snel iets wat dan achteraf blijkt dat dan weer voor iemand anders eigenlijk heel verkeerd was, ja. Dat is lastig. Als ik het weet hou ik er rekening mee, omdat ik vriendschap wel belangrijker vind dan een one night stand.' (lesbisch meisje, 18 jaar)

6. Opvattingen over wanneer seks goed of fout is

'Ik denk dat mensen dingen proberen, logisch, maar als je dan zegt, 'ik wil het niet', dan moet het geaccepteerd worden.' (lesbisch meisje, 20 jaar)

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de opvattingen van de onderzoeksgroep over wanneer seks goed of fout is. Vervolgens gaan we in op hun opvattingen over grenzen, omdat daar de focus van dit onderzoek ligt. Ook gaan we in op spijt, omdat spijt hebben van een seksueel ervaring inzicht geeft in de (onderliggende) opvattingen ten aanzien van wanneer seks goed en fout is.

6.1 Opvattingen over wanneer seks goed is

In de interviews hebben we aan de jongeren gevraagd wat een seksuele ervaring positief maakt. Is dat het feit dat er liefde of gevoelens in het spel zijn, dat er goed wordt gecommuniceerd, dat beiden plezier hebben of iets anders? En wat is er belangrijk in een relatie, verschilt dat van wat er belangrijk is tijdens seks? Om hier een beeld van te krijgen hebben we ook gevraagd naar wat voor de jongeren een ideale relatie en een ideale seksuele situatie inhoudt. Hebben zij hier een beeld bij? Voor sommigen zijn dit lastige vragen om te beantwoorden, vaak komen de antwoorden dan ook indirect of terloops naar voren.

Seks in een relatie

Uit de interviews blijkt onder meer dat veel jongeren dezelfde dingen die zij belangrijk vinden tijdens seks ook belangrijk vinden in een relatie. Dit overlapt elkaar, ook omdat velen alleen of met name seks hebben binnen een relatie. Het gaat dan over communicatie, op je gemak zijn bij elkaar en de ander kunnen vertrouwen. Daarnaast worden zaken genoemd die vooral in een (langere) relatie van belang zijn, zoals elkaar vrij kunnen laten, dezelfde interesses hebben, op hetzelfde niveau zitten, eerlijkheid, monogamie en met elkaar kunnen lachen.

'Ik wil sowieso echt monogaam zijn, want ik vind, als je vreemdgaat, dan ben je bij mij echt not done. Dat is wel moeilijk om te zeggen nu, maar dan zou je bij mij echt afgeschreven zijn, hoe moeilijk dat ook is. Dan laat ik iemand echt gelijk keihard vallen, want dan ben je diegene eigenlijk helemaal niet waard. Dus dat vind ik het belangrijkste aan een relatie.' (homoseksuele jongen, 21 jaar)

Voor de meeste respondenten gaan een goede relatie en goede seks hand in hand. Een enkeling heeft een goede relatie, maar is ontevreden over zijn seksuele relatie.

'Ik kan dus niet zonder hem, maar op seksueel gebied kan ik niet met hem. En dat is heel frustrerend, want het is de perfectste relatie ooit en het is de slechtste relatie op seksgebied. Maar als het gebeurt, dan is het wel weer heel goed en heel lekker en heel leuk. Hij heeft altijd gezegd van, seks is niet belangrijk in een relatie. Nou, dat is het tegenovergestelde van wat ik denk. Ik moet er denk ik ook maar mee leven, maar op dit moment wil ik dat niet zo heel graag.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Op je gemak zijn, vertrouwen

Voor alle jongeren is het van belang dat ze zich bij de ander op hun gemak voelen, zich veilig voelen. Dat er vertrouwen is, wederzijds respect en dat je jezelf kunt zijn. Plezier, lust en genot komen hieruit voort. Sommigen benoemen expliciet dat je gelijkwaardig aan elkaar moet zijn.

'Twee gelijkwaardige partners. Dat ik me op m'n gemak voel, dat ik voel dat ik nee kan zeggen als ik er geen zin in heb of bijvoorbeeld dat ik iets kan voorstellen als ik daar wel zin in heb. Maar ook dat die ander dat heeft, dat hij nee kan zeggen of dat hij iets kan voorstellen.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

'Nou, in ieder geval vertrouwen. Maar goed, dat is meer in een relatie. Als je een onenightstand of zo hebt, dan is het meer aantrekkingskracht of spanning. Dan moet je je ook wel veilig voelen natuurlijk. Maar in ieder geval dat je elkaar ook respecteert, hoe je bent, hoe je er uitziet. Ja, het moet vooral fijn zijn en niet zo geforceerd, niet zo serieus.' (lesbisch meisje, 25 jaar)

Zeker voor de jongeren die wat onzekerder zijn is het heel belangrijk dat zij zichzelf kunnen zijn en dat de ander hen respecteert of op het gemak stelt.

'Hij is degene die mijn onzekerheid wegneemt, want ik ben wel heel leuk en aardig en ik lach wel heel veel, maar ik ben heel onzeker. Dat bespreek je met iemand, eh, ja, die je lief is en nou, daar heeft hij me heel erg mee geholpen. En daardoor vind ik seks met hem fijner, dan seks met een onbekende of met mijn ex-vriend.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Voor homojongeren kan ook meespelen dat ze soms over een hobbel heen moeten voordat ze seks durven hebben met iemand van hetzelfde geslacht, omdat ze hun seksuele oriëntatie nog niet helemaal accepteren.

'Met het eerste vriendinnetje heb ik daar heel lang mee gewacht, want ik had er gewoon, toen ik achttien was, heel veel moeite mee, ook vanuit mijn opvoeding en mijn ouders niet echt stonden te springen en ik ook zoiets had van, ja, met een meisje? Ik vond het ook een beetje raar eigenlijk. Dus dat heeft een paar maanden geduurd, geloof ik, voordat ik, eh. Dus dat was vooral vertrouwen, denk ik, dat ik nodig had.' (lesbisch meisje, 25 jaar)

Liefde en intimiteit

Voor de meesten is seks niet iets dat je met 'iedereen' of 'zomaar' doet, dus er moeten wel gevoelens voor de ander zijn. Anderen geven aan dat de seks beter is als er gevoelens zijn. Vaak gaat liefde samen met jezelf openstellen, vertrouwen, intimiteit en op je gemak zijn.

'Ik ga niet met iemand iets doen als het niet echt liefde is. Nee. Dat je dan iemand echt vertrouwt. Je laat jezelf helemaal zien, dus.' (biseksueel meisje, 16 jaar)

Communicatie

Met elkaar kunnen praten over wat je fijn en niet fijn vindt wordt door veel jongeren belangrijk gevonden. Dit hangt ook samen met op je gemak zijn bij elkaar, je kunt pas goed communiceren als je het gevoel hebt dat je jezelf kunt zijn en gerespecteerd wordt.

'We konden er eerst wel heel moeilijk over praten, maar toen dat eenmaal bespreekbaar was, toen was het ook wel een stuk fijner. Ja, want dan kun je aangeven wat je wel en niet fijn vindt. Nou ja, wat je wel en niet wilt, dat is het niet eens zozeer, want je wil allebei wel. Ik vertrouwde haar ook volledig, dus dat was het niet, maar wel gewoon, dit vind ik fijn en dit vind ik niet fijn en ja, dan wordt het gewoon aangenaam. [En hoe ging dat dan daarvoor? Gaven jullie daar toen niets over aan?] Nee, toen durfden we daar niet zo goed over te praten. Als lesbisch stel heb je niet zoveel voorbeelden. Ik denk, als hetero heb je al zoveel gezien hoe het hoort en hoe het eventueel kan en zo qua standjes en wij hadden geen idee hoe we dat aan moesten pakken, dus we deden maar wat. En dan weet je niet of je het goed doet, zeg maar. Dus dat maakt het denk ik heel eng om erover te praten.' (lesbisch meisje, 20 jaar)

6.2 Opvattingen over waar grenzen liggen

'Ik denk dat ik zodra ik het doe dat ik wel weet waar mijn grenzen liggen. Maar ik weet ook niet of ik het heel erg nodig vind om sowieso altijd te weten waar mijn grenzen liggen al van te voren. Dat kan namelijk ook helemaal niet. Dus ja, ik ga doen wat er op mijn pad komt en dan zie ik wel weer verder, denk ik.' (lesbisch meisje, 18 jaar)

Jongeren denken verschillend over grenzen. Dit blijkt uit de antwoorden op vragen als 'waar ligt voor jou de grens?' en 'wat vindt jij niet kunnen op het gebied van seks'. Echter, deze vragen zijn vaak lastig te beantwoorden en leveren zeer uiteenlopende antwoorden op. Daarom is de jongeren tevens naar hun mening gevraagd over een aantal situaties, zoals webcamseks, one night stands, grote leeftijdsverschillen tussen partners en seks als er drank of drugs in het spel is. Ook door te vragen naar ervaringen waar jongeren spijt van hebben ontstaat er een beeld van waar voor hen grenzen liggen. Dit tezamen geeft een beeld van waar voor jongeren grenzen liggen en wat maakt dat daar de grens getrokken wordt. Voor een uitgebreidere beschrijving verwijzen wij naar het rapport *Niet zomaar seks*, waarin een grotere groep jongeren is bevestigd.

Dat bepaal je zelf

Waar de grens precies ligt is moeilijk op voorhand te zeggen voor sommige jongeren, zij geven aan dat de grens op het moment zelf bepaald wordt en afhankelijk is van vele factoren, zoals de gedachten, gevoelens en gedragingen op dat moment, zowel van de partner als de jongere zelf. En ook de bredere context of de situatie zelf kan maken dat een jongere wel of niet verder wil gaan.

'Ik heb wel mijn grenzen, maar op zich ben ik wel heel soepel, zeg maar. Het hangt bij mij altijd een beetje van de situatie af waar ik mijn grens stel. Als me er goed bij voelt, dan vind ik het geen probleem, maar als ik denk, dit wil ik niet, dan stel ik ook heel duidelijk mijn grens.' (biseksueel meisje, 19 jaar)

Het lijkt erop dat veel jongeren van mening zijn dat je zelf moet bepalen waar je grens ligt, vervolgens moet de ander dat respecteren. Jongeren zijn er terughoudend in om te oordelen over wat een ander doet, de overtuiging dat je een ander vrij moet laten in zijn keuzes wordt breeduit gedragen.

'Ik laat eerst van te voren iedereen in zijn normen en waarden. Ik zeg, als iemand heel erg voorkeur voor bepaalde dingen heeft, als ik er niks mee te maken heb. Ik hoef het niet te weten, niet te zien.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Als een van beiden niet wil

Over het algemeen kan gezegd worden dat het voor de meeste jongeren belangrijk is dat beide seksuele partners het naar hun zin hebben en willen. Als een van beiden niet wil en de ander respecteert dat niet, dan wordt er een grens overschreden.

De meeste jongeren beseffen dat het ook bij het spel van verleiden en versieren hoort dat grenzen afgetast worden. Dat zij of de ander daarin soms 'te ver' gaat wordt niet als heel ernstig ervaren. Zolang dit maar met respect voor de ander gebeurt en meteen stopt als een van beiden aangeeft niet te willen. Ongewenst of onverwacht aangeraakt, betast of gekust worden vinden sommigen niet erg, anderen vinden dit respectloos of grensoverschrijdend. Ook over zeuren wordt verschillend gedacht, voor de een is het nog onderdeel van het spel voor de ander een afknapper.

'Op een slechte manier zeuren is boos worden en op een leuke manier zeuren is gewoon een beetje plagen van, 'hé, wil je echt niet verder?' of zo. Weet je wel, dat vind ik op een leuke manier zeuren. Want dan heb je het nog wel het gevoel dat jij er zelf controle over hebt. Dat het eerlijk is en dat die ander respect voor je heeft en niet boos wordt, want het is geen reden om boos te worden als iemand nee zegt.' (homoseksuele jongen, 21 jaar)

In een relatie kan er ook 'onderhandeld' worden, mits dit op een respectvolle manier gebeurt. Soms seks hebben met je partner als je zelf geen zin hebt (en andersom) wordt niet als grensoverschrijdend gezien.

Het wordt pas vervelend als de ander door blijft gaan, aandringt, manipuleert, boos wordt, dreigt of dwang gebruikt om seks te krijgen. Er is dan in feite geen keuze meer; en daar ligt voor alle jongeren een duidelijke grens.

'Nou als ik nee zeg en dan toch doorgaan, dat vind ik onacceptabel.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

One night stands

Omdat het een jonge onderzoeksgroep betreft zijn er nogal wat jongeren die (nog) geen ervaring hebben met one night stands. Sommigen geven aan hier ook niets in te zien, omdat zij seks associëren met vertrouwen, een relatie en liefde. De meeste jongeren veroordelen het hebben van one night stands echter niet en kunnen zich voorstellen dat zij het, later of als de gelegenheid zich voordoet, ook zouden doen. Mits het met iemand is waartoe zij zich aangetrokken voelen, die zij een beetje kennen en die zij kunnen vertrouwen. Een aantal meiden maakt hierbij wel de kanttekening dat dit niet te vaak moet voorkomen. Zowel sommige jongens als meiden hebben ervaring met one night stands. Alleen enkele jongens hebben ervaring met seks(dates) met een totaal onbekende. Er zijn ook jongeren die door negatieve of tegenvallende ervaringen voorzichtiger zijn geworden in het aangaan van losse seksuele contacten of er achtergekomen zijn dat het niets (meer) voor hen is.

'Ik heb inmiddels geleerd dat het voor mij toch niet helemaal is wat ik zoek, wat ik wil.' (biseksueel meisje, 20 jaar)

Webcamseks

'Ik vind dat me altijd raar om voor te stellen, want wat is daar de lol nou van? Dat fysieke hoort er toch bij, dat je elkaar ziet, dat je elkaar kunt aanraken ook. Ja. En ruiken en voelen en, ja, dat is intrinsiek.' (homoseksuele jongen, 21 jaar)

De meeste jongeren geven aan zelf geen seks te willen via een webcam, omdat dit onpersoonlijk, 'raar' of gevaarlijk is. Zij vinden het prima dat anderen het doen, maar zien zelf de lol er niet van in of zijn alert op de gevaren.

'Iemand kan het zo opnemen en op internet zetten en dat is ook niet iets waar ik op zit te wachten.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Een paar jongeren hebben zelf wel eens seks gehad via de webcam, meer meiden dan jongens hebben hier ervaring mee. De motivatie om dit te doen is meestal opwinding, nieuwsgierigheid of spanning. De jongeren hebben het zowel met een bekende als een onbekende gedaan. Voor sommigen was het een eenmalig experiment dat niet voor herhaling vatbaar is. Alle jongeren geven aan dat seks via de webcam niet de voorkeur heeft, omdat het toch een stuk minder persoonlijk is.

'Ik heb wel één keer webcamseks gehad met mijn vriendin. Ik vond het op zich wel leuk maar het is natuurlijk veel leuker als ze er is, als het echt is zeg maar. Dus ik weet niet of het voor herhaling vatbaar is, maar er hing gewoon zo'n sfeertje of zo. Ik weet niet. Enne, toen gingen de kleren uit. Om het zo maar te zeggen.' (lesbisch meisje, 18 jaar)

Leeftijdverschillen

We hebben de jongeren ook gevraagd naar leeftijdverschillen tussen partners; wat kan wel en wat kan niet? Bijna alle jongeren geven aan dat leeftijd er in principe niet zoveel toe doet. Ook hier tref je veelvuldig uitspraken aan als 'dat moet iedereen zelf weten' of 'wie ben ik om daarover te oordelen?'. Zolang beide partners maar gelukkig zijn met elkaar of van elkaar houden, dan speelt leeftijdverschil geen rol. Toch zijn er wel degelijk 'criteria' die jongeren aangeven. Er mag bijvoorbeeld geen sprake zijn van machtsverschillen. En ook als beide partners niet in dezelfde levensfase zitten kan dit volgens de jongeren problematisch zijn. Daarnaast speelt voor sommigen de leeftijd van de jongste in de relatie een rol. Als de jongste volwassen is of in staat is zelfstandig beslissingen te maken, dan kan het. Dit lijkt met name te worden gezegd omdat jonge jongeren, met name meisjes, beschermd moeten worden tegen misbruik.

'In principe vind ik dat het altijd kan, zolang er een evenwichtige machtsverhouding is. Niet dat de oudste, zeg maar, dat die iets van de jongste gedaan kan krijgen, omdat die meer ervaring in het

leven heeft of zo. En ik denk dat dat vooral speelt bij meisjes van vijftien tot twintig, ongeveer. Omdat die nog niet helemaal in staat zijn van, wat wil ik nou en wat wil ik niet? Dan denk ik wel dat het gevaarlijk kan zijn. Maar anders denk ik, ja, als iemand in staat is om zijn eigen grenzen te stellen en die ook vast te houden, ook al oefent iemand druk uit, dan kan het geen kwaad meer wat mij betreft.’ (lesbisch meisje, 20 jaar)

Anderen geven aan dat je op een bepaalde leeftijd sowieso te jong bent voor seks of relaties. De ‘minimumleeftijd’ hiervoor ligt volgens de jongeren rond de 16 jaar.

‘Vijftien of ouder, zo iets. Het verandert natuurlijk ook door de jaren heen, maar vijftien, zestien, dat vind ik wel zo’n leeftijd dat het wel kan. Zeg maar. [En wat is dan het verschil tussen iemand van zestien en iemand van veertien?] Nou ik merk het ook aan mezelf want toen ik dus veertien was, toen wist ik gewoon voor mezelf nog niet van waar die grenzen lagen. En als je zestien bent, dat lijkt maar twee jaar, maar het zijn toch net die twee jaar die je even nodig hebt om jezelf meer te leren kennen en je grenzen en zo, en te weten dat je echt wel nee kunt zeggen tegen dingen. Ik denk dat je die twee jaar gewoon nog even nodig hebt om te groeien daarin. Dat is wel belangrijk.’ (lesbisch meisje, 18 jaar)

Specifieke vormen van seksueel gedrag

Tot slot zijn er verschillende ‘gevaarlijke’ en ‘extreme’ vormen van seks die jongeren grensoverschrijdend vinden of zelf nooit zouden doen, zoals SM, plas en poepseks, wurkseks, seks met dieren en anale seks.

‘Speeltjes. Ja, je doet het of met je eigen ding of je doet het niet. Nee, niemand eh, stopt een speeltje of iets dergelijks in mij en ik stop ook geen speeltje in iemand anders. En ook geen ding wat je mond bedekt of handboeien, nee, niet mijn ding. Nee, nee, daar ben ik niet zo van.’ (homoseksuele jongen, 18 jaar)

6.3 Spijt

‘Ach, ik heb wel dingen gedaan, één keer en nooit meer. Dat is als je stom dronken bent. Dan heb ik zo iets van, leuk geprobeerd en ik vind het niks. Geëxperimenteerd, geen leuk experiment, klaar.’ (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Jongeren kunnen van uiteenlopende zaken spijt hebben. Spijt komt altijd achteraf, en betekent lang niet altijd dat de ervaring op zich negatief was. Aan sommige ervaringen kleven echter nadien nadelen of nare gevoelens. Bijvoorbeeld vreemdgaan, seksuele ervaringen die ‘niet hadden gehoeven’ of dat de ander minder leuk blijkt dan je van tevoren dacht.

‘Dat je bijvoorbeeld een keer met iemand zoent en dat je achteraf denkt van, had dat nou, moest dat nou? Ja, dat ik denk van, ik vind diegene helemaal niet leuk. Maar dat is vaker gebeurd toen ik een stukje jonger was.’ (lesbisch meisje, 25 jaar)

Overschrijden van eigen grenzen

Er zijn ook jongeren die er spijt van hebben niet op tijd hun grenzen te hebben aangegeven, of die zich hebben laten meeslepen in situaties waar ze niet achter stonden. Het zijn met name jongens die aangeven dat zij soms hun eigen grenzen hebben overschreden, omdat zij gedreven werden door lust.

‘Met die jongen, zeg maar, die ik voor het eerst had ontmoet, daar heb ik nu echt spijt van. Ik zeg nu net heel leuk tegen jou, hoe vind je seks in het openbaar? Ja, daar walg ik van. Ik heb het zelf gedaan, op het station notabene. Dus eh, ja, daar walg ik van, voor mezelf, dat vind ik echt heel smerig. En dat vind ik ook niet de plek om dat te doen.’ (homoseksuele jongen, 18 jaar)

'Ja, meer omdat we, zeg maar, iets deden waarbij ik geen condoom had gebruikt, dus ik was gelijk bang dat ik Aids had of een andere enge ziekte en zo.' (homoseksuele jongen, 17 jaar)

Overschrijden van grenzen van een ander

Daarnaast geven sommigen aan er spijt van te hebben de grenzen van een ander te hebben overschreden. Bijvoorbeeld door vreemd te gaan, jezelf anders voor te doen of een ander te kwetsen.

'Het leidde tot niets. Dus dan speelde ik, zeg maar, alleen met mezelf en met hem, terwijl ik niet serieus was.' (homoseksuele jongen, 16 jaar)

Seksuele ervaringen met andere geslacht

Ook zijn er in de huidige onderzoeksgroep enkele jongeren die er spijt van hebben dat zij gezoend hebben of seks hebben gehad met iemand van het andere geslacht.

'Ik heb wel in mijn pubertijd met heel veel jongens gezoend en dat is wel iets waar ik achteraf denk van, daar heb ik wel spijt van. Ik denk dat ik nog steeds met meer jongens heb gezoend dan met meisjes. En nu ik uit de kast ben en vanaf mijn achttiende heb ik ook volgens mij geen één keer, misschien één keertje nog, met een jongen gezoend.' (lesbisch meisje, 25 jaar)

Onder invloed van drank

Bij sommige jongeren speelt drank een rol bij ervaringen waar zij spijt van hebben. Het gaat dan met name om zoenen of seks met iemand die je niet leuk vindt of niet goed kent. Dit overkomt jongens en meiden.

'Omdat ik heel erg dronken was waarschijnlijk. [Dus dat heeft wel invloed?] Ja, dat heeft wel heel veel invloed bij mij. [Ja, en waarom dacht je dan naderhand van, hè, had ik het maar niet gedaan of zo?] Nou ja, omdat het gewoon, weet je, dan zie je die persoon weer lopen en dan, die kent dan blijkbaar toch weer iemand die je kent en dan blijft het toch altijd een soort van een beetje hangen of zo. [Dus dan wordt er over geroddeld?] Nou, dat valt nog wel mee hoor, maar meer dat je dan denkt van, ja, dit was een one night stand, maar nu zie ik je alsnog elke week. En dat is gewoon een beetje gênant.' (lesbisch meisje, 18 jaar)

Geen spijt, overal van geleerd

Er zijn ook jongeren die aangeven nergens spijt van te hebben. Zij zijn door al hun ervaringen geworden wie ze nu zijn, hebben ervan geleerd of geven aan dat spijt zinloos is en altijd te laat komt. Anderen hebben nog relatief weinig ervaringen opgedaan of zijn hier voorzichtig of kieskeurig in, waardoor spijt tot nu toe nog niet is voorgekomen.

'Ook al denk ik achteraf, had ik niet moeten doen, dan zeg ik niet dat ik er spijt van heb. Dat had ik misschien niet moeten doen, maar op dat moment wilde ik dat. Op dat moment koos ik daarvoor, dus dan is het ook mijn eigen keuze geweest en dan is het misschien geen verstandige keuze geweest, maar het is wel mijn keuze geweest. Het is niet dat ik kan zeggen, ja, het is zo dom, heb ik echt spijt van. Als mensen zo praten over zoiets, dat vind ik heel dom. Dat vind ik heel flauw.' (biseksueel meisje, 19 jaar)

7. Ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag

'Nou ja, ik weet niet, ik doe dat dan altijd gewoon. Ik vind het gewoon niet leuk om mensen teleur te stellen of dat soort dingen, of ineens te zeggen van 'ik stop ermee, ik heb geen zin meer'. Ik heb daar niet een slecht gevoel over of zo nadertijd.' (lesbisch meisje, 18 jaar)

In dit hoofdstuk komen de ervaringen met seksuele grensoverschrijdend gedrag van de onderzoeksgroep aan de orde. Er wordt stilgestaan bij de nare seksuele situaties waarmee de jongeren in aanraking zijn gekomen, als slachtoffer of als dader, en bij de gevolgen daarvan.

7.1 Als slachtoffer

Als hen gevraagd wordt naar nare seksuele ervaringen, dan geven de meeste jongeren aan niets te hebben meegemaakt. Maar na doorvragen over specifieke situaties komen er toch vaak situaties naar voren. Dit zou kunnen komen doordat sommige seksuele situaties niet als grensoverschrijdend ervaren worden. Bijvoorbeeld het aangeraakt of betast worden tijdens het uitgaan wordt niet als ernstig bestempeld. Dit is 'normaal' of 'vervelend, maar op te lossen'. Het lijkt erop dat nare seksuele situaties niet als grensoverschrijdend gezien worden, zolang er nog controle ervaren wordt. Als het slachtoffer nog het idee heeft een keus te hebben of zich zelf in een situatie geplaatst heeft, dan wordt dit wel als vervelend maar niet als grensoverschrijdend gezien.

Ongewild aangeraakt, betast of gekust worden

Van de meiden uit de onderzoeksgroep heeft er slechts eentje ervaring met ongewilde toenadering door een vrouw. De anderen hebben dit alleen met mannen meegemaakt. Het gaat dan met name om mannen die hen ongewild aanraken, betasten, in de billen knijpen, seksueel benaderen of ongepaste seksuele opmerkingen maken. De meiden geven ook aan dat dit vaker voorkomt met jongens dan met meiden, omdat mannen fysiek overwicht hebben, de 'seksdrive' van mannen hoger is, de druk op mannen om te 'scoren' groter is of 'omdat vrouwen dat niet doen'.

'Ik moet zeggen dat ik dat wel heb met jongens, in ieder geval toentertijd. Omdat ik ook zoiets had van, als ik straks met iemand mee ga en ik wil dat niet, dan moet ik maar afwachten of iemand daar dan ook, ja, respect voor heeft. En bij meiden heb ik dat wat minder. Dat ik dan zoiets heb van, ja, als ik dat niet wil, dan hebben ze dat het daar maar mee te doen. Ik heb bij jongens ook het gevoel dat op het moment dat iemand afgewezen wordt, dat jongens daarna, als ze aan hun vriendengroep dan moeten vertellen van, het is niets geworden, dat het voor hen een grotere blunder is dan dat het voor meiden is. Dat is voor mij ook wel een overweging dat ik zoiets had van, die jongen zal het veel erger vinden op het moment dat ik zeg, nou, sorry, nee..' (lesbisch meisje, 22 jaar)

Hun ervaringen worden door de meeste jongeren niet als ernstig of traumatisch ervaren. Het is vervelend, maar ze hebben er niet lang last van.

'Ik was een keer aan het dansen en toen stak iemand zijn hand in mijn broek. Nou, dat vind ik echt.. Dat was echt, hand eruit, weg jij. Ja, dat is echt zo'n schrikmoment. Ik vind het absoluut niet normaal als het gebeurt, maar ik heb wel dat ik er niet langer dan een uur last van heb, zal ik maar zeggen. Want ik herinner het me nog wel en ik herinner me nog dat ik me toen heel erg kut voelde, maar ik weet wel dat het niet is van, o, ik moet nu in therapie, want dat gebeurde er met me.' (biseksueel meisje, 17 jaar)

'Ik heb ook wel een keer met iemand gezoend, terwijl ik eigenlijk helemaal niet wilde. Maar ja, ik heb ook wel gezegd, aan zoenen hecht ik niet zoveel waarde, dus dat vond ik uiteindelijk niet zo erg.' (lesbisch meisje, 18 jaar)

Er zijn ook jongens die door jongens lastig worden gevallen en enkelen worden ook wel eens lastig gevallen door vrouwen. Dit laatste wordt doorgaans niet als heel vervelend beschouwd.

'Ik heb wel met meisjes gezoend. En als je alcohol op hebt gaat dat wel makkelijker. Maar dan word ik meestal gezoend. Dus zij beginnen dan. Dan vind ik het ook weer moeilijk om weg te duwen. Want dan vind ik het ook zo zielig om ze te kwetsen, zeg maar. Dat zou ik niet zo gauw doen.' (homoseksuele jongen, 16 jaar)

De jongeren geven aan dat meiden doorgaans wel ophouden als je (herhaaldelijk) aangeeft dat je niet wilt, bij jongens is dat niet altijd het geval. Met name het feit dat de ander doorgaat als je hebt gezegd iets niet te willen, wordt als heel vervelend beschouwd.

'Gewoon wrijven of 'hé, lekker ding', of over mijn schouder, of even snel aan je kont of zo. Ja, dan denk ik ook wel van, nu moet hij echt ophouden. Maar als ze echt onder mijn kleren gaan zitten, dan is mijn hele avond verpest, dat sowieso, en ik ben heel boos. Want daar schrik ik heel erg van als iemand onder mijn shirt komt. Dat is een hele natuurlijke reactie van mij. Daarna ben ik ook weggegaan, want toen voelde ik me dus helemaal niet meer goed.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Soms ontstaan er onduidelijkheden tussen jongens en meiden, doordat de jongen seksueel toenadering zoekt maar het meisje dit niet herkent. Meiden kunnen het dan heel lastig vinden om het af te kappen, met name als ze nog (relatief) jong zijn en weinig ervaring hebben.

'Ik had eens een keertje toen zei iemand 'kom we gaan naar het voetbal', dacht ik oké leuk, maar ik heb geen bal, nou ja, grasveld leuk. (...) Maar toen zag ik, het was een grasveldje en daarachter was een muurtje, toen gingen we opeens daarheen en toen dacht ik, oke. Maar ik ben zo'n dom mongooltje die echt zo, o leuk! En toen ging ik gewoon mee en zei 'wat gaan we hier nou eigenlijk doen?' Voordat ik het wist mijn hoofd tegen de muur. Dus dat is altijd raar. En toen wou ik weg maar toen pakte hij me op mijn mond. Hij had net gerookt, het was heel vies. (...) Ik dacht, als ik het heel even toelaat, dat hij dan zelf weer terug naar normale houding gaat. Maar dus niet. Hij ging gewoon verder, weet je wel en toen heb ik hem wel weggeduwd.' (biseksueel meisje, 17 jaar)

Verder gaan dan je wilt

Een aantal meiden belandt in een seksuele situatie waarin de jongen op een gegeven moment verder wil gaan dan zij. Voor sommigen is het dan moeilijk om aan te geven dat ze niet verder willen gaan. Ze willen de ander niet kwetsen of teleurstellen, ervaren druk of worden overdonderd. Gevolg is dat ze niet altijd duidelijk genoeg zijn of gemixte signalen uitzenden.

'Toen was daar een jongen van achttien en ik was denk ik iets van veertien of zo. Een of andere kroeg of zo waren we, en toen gingen wij even ergens daar buiten zitten. En toen zaten we daar te zoenen en toen ging hij dus aan mijn borsten zitten en probeerde die mij te vingeren en zo, maar ik vond dat helemaal niet interessant, dus ik probeerde hem wel weg te duwen van 'hou maar op, ik wil het niet'. Hij wilde wel doorgaan, dus ik liet hem op een gegeven moment maar gewoon z'n gang gaan. Maar een heel leuke ervaring was het niet. Maar ik heb ook niet heel duidelijk 'nee' gezegd of zo. In mijn hoofd wilde ik het niet, maar ik dacht, als ik het nu af ga kappen dan ben ik heel dom en dat kan niet. Ik heb wel een paar keer gezegd van 'ik wil het niet', maar niet duidelijk genoeg blijkbaar. Hij ging gewoon door. Ik was een jaar of veertien, vijftien of zo? En ik had toen ook nog helemaal niet die directheid die ik nu heb, als ik iets niet wil dan zeg ik het gewoon nu. Maar toen was dat helemaal niet zo. Ik zoende gewoon met iedereen. Ik had die grens of zo gewoon nog niet echt leren kennen.' (lesbisch meisje, 18 jaar)

Het lijkt erop dat jonge meiden en jongens vooral te maken krijgen met grensoverschrijdend gedrag omdat ze signalen van wat de ander van plan is niet oppikken en niet van tevoren weten tot hoever ze willen gaan. Dit wordt ter plekke bepaald en hangt ook van de context en de partner af. Het kan dan lastig zijn om te stoppen, vooral als ze enerzijds wel nieuwsgierig zijn maar zich er anderzijds niet helemaal goed bij voelen.

'Toen lagen we daar en toen was het zo van, 'weet je zeker dat je dit wilt?' vroeg hij aan mij. Ja, zoiets, dus ik zat echt zo, eh, ja, en toen heb ik uiteindelijk dus 'nee' gezegd. [Maar je twijfelde wel om nee te zeggen?] Ja, een beetje wel. Goh, wil ik dit?' (biseksueel meisje, 19 jaar)

Op internet

Zoals gezegd zoeken de jongeren uit de onderzoeksgroep in vergelijking met de hetero jongeren relatief vaak contact met andere homo- en biseksuele jongeren via het internet. Meestal zijn de contacten die op deze manier worden aangegaan niet meteen op seks gericht, maar op vriendschap en het vinden van gelijkgestemden. De seksuele contacten komen hier indirect uit voort, door met iemand af te spreken die je leuk lijkt en waar vervolgens verliefdheid en een relatie uit voortkomt. Er zijn echter ook een paar jongens die op zoek gaan naar seksuele contacten via het internet. Deze 'seksdates' vallen niet altijd positief uit.

'Eén keer had ik wel dat iemand zich anders voor had gedaan dan hij was en dat ik toen daar aankwam... ik had toen gewoon terug moeten gaan en niet naar binnen moeten gaan, maar ja, dat had ik toch gedaan. Nou, toen ik diegene bij de flat naar beneden zag komen lopen, toen dacht ik, nee. Hij deed zich voor alsof hij echt een gespierde jongen was en veel jonger en toen bleek dus uiteindelijk dat hij wel iets ouder was en heel lelijk. Toen ben ik naar binnen gegaan en heb ik niks gedaan, zal ik maar zeggen, bij hem, dus toen heb ik hem het werk laten doen. Ja, dan doe ik gewoon alsof ik gebeld word of zo en dan ga ik. Want ik wil ook weer niet zo tegen iemand zeggen van, ja, 'dit is niet wat ik wil, dus ik ga'. Achteraf dacht ik van, o, ik had daar ook gewoon helemaal niet naartoe moeten gaan. Maar dan heb ik een duiveltje en een engeltje op mijn schouder zitten en dat duiveltje is wel echt overheersend, maar dat is eigenlijk altijd. [En wat zei die duivel dan?] Ja, gewoon gaan. Je hebt zin in seks, dus dan moet je ook gaan ook. [Dus je wilde wel?] Ja, wilde, maar ik ging met de foute insteek daar naartoe, omdat ik dacht van, o, die is keilekker. Toen kwam ik thuis en het eerste wat ik dan doe is onder de douche. Dan voel je je echt vies hoor. Ik moest gewoon bijna kotsen. (...) En toen dacht ik van, nou ja, dat is mijn eigen schuld, dat had ik dan maar niet moeten doen. (...) Maar ja, in die situatie had ik echt zo'n idee van dat hij wel een beetje zo een agressief iemand kon zijn of zo. Dat hij dan echt in één keer zo, waah, weet je wel, zo zou doen en dat hij dan, dat ik dan echt dingen moest doen tegen mijn zin in.' (homoseksuele jongen, 21 jaar)

Nast het ontmoeten van mensen via het internet worden jongeren ook regelmatig geconfronteerd met seksuele beelden of plaatjes als zij op het internet surfen. De meesten vinden dit niet erg, ze zijn eraan gewend geraakt en klikken het gewoon weg.

'Meestal op echt homogegerichte websites. Dan krijg je zo'n berichtje van, 'hé, je ziet er leuk uit'. Want mensen zien waar je woont, de stad waar je woont. Dan zeggen ze, 'o, ik woon dichtbij je en zo, heb je misschien zin in een seksdate of heb je misschien zin in seks of ik heb zin, wil je nu?' En dan zit er zo'n bijlage bij. Dus, nou ja, ik open die bijlage en dan zit er dus een foto in van een stijve piemel of een naaktfoto, maar dan gezicht weggekrast of zo. Ik stuur altijd een berichtje terug. Dus ik zeg altijd van, 'nou, goh, leuk plaatje' of zo, 'maar geen interesse hoor, doe!'. Maar vervelend, nee. Ik bedoel, ik heb zelf ook zo'n ding, dus ik weet wel hoe die er uitziet.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Seks als je geen zin hebt

Net als de hetero jongeren uit *Niet zomaar seks* vinden de meeste homo- en biseksuele jongeren dat je ook best eens seks kunt hebben met een partner als je zelf geen zin hebt. Dat heb je voor elkaar over, stellen ze. Het zijn met name meiden die dit aangeven, de meeste jongens hebben 'altijd wel zin'. Seks voor de ander wordt niet als grensoverschrijdend ervaren, omdat je het besluit om het te doen zelf neemt.

'Ik vind dat in een lange relatie, ja, bij mij komt het wel eens voor dat ik niet zo'n zin heb en zij wel of zo. Ik vind dat niet zo erg. Ik denk, ja, je hebt gewoon niet altijd op hetzelfde moment zin en ik vind het dan ook helemaal niet erg om met haar mee te gaan, omdat ik het wel fijn vind om

bij haar te zijn. Dus dan, ja, dan is er even wat minder lust, dat vind ik dan helemaal niet erg.'
(lesbisch meisje, 20 jaar)

'[Heb je wel eens iets seksueels met iemand gedaan terwijl je zelf niet echt zin had?] Jawel. [Wat zijn dan redenen om dat te doen?] Misschien als je die persoon wilt pleasen, om het zo maar te zeggen. [En met wat voor mensen is dat dan bijvoorbeeld gebeurd? Gebeurt dat met iemand met wie je al een tijdje langer wat hebt?] Nee, vaak losse contacten. [En hoe kom je dan in zo'n situatie?] Ja, nou ja, je had een keer wat beloofd om dan toch een keer af te spreken. Weet ik veel, je hebt gewoon geen zin, maar je denkt, oké, ik heb het beloofd. Ik ben toch wel meer iemand van mijn woord. En dan spreek je af en dan komt het toch wel iets verder en dan denk je van, ja, nou ja, weet je wat, het is goed. Één keer, eventjes, dan ben jij tevreden, klaar.'
(homoseksuele jongen, 18 jaar)

Dwang, intimidatie en bedreiging

Een enkeling heeft te maken gehad met situaties waarin sprake was van seksuele dwang. Zoals in het onderstaande citaat, waarin een jongen vertelt over seks onder dwang door een relatief onbekende jongen, die hij via vrienden ontmoette.

'Een dwangmatige situatie. Ik werd op een manier het bed in gegooid, om het zo maar te zeggen. Dat ik er niet, er niet echt mee overeenstemde. Het was gewoon met een voor mij onbekende. (...) Nou, ik was veertien, dus ja, mijn hoofd stond zo vol met hormonen. En noem het allemaal maar op. En samen een beetje gezellig drinken en zo. Maar hij ging op een gegeven moment een beetje betasten of zo. Zoals ze dat noemen. En ik voelde me er niet prettig bij. Maar ja, ik wist ook niet wat ik moest doen op zo'n leeftijd. Destijds heb ik het niet gezegd, kon ik het ook niet zeggen. Dus toen heb ik het maar over me heen laten komen. (...) Hij ging op een gegeven moment een beetje armen over me heen slaan en we gingen zoenen en zo. Ik zat echt zo van, ja, wat is dit? Dit wil ik niet. Op een gegeven moment moest ik maar met hem mee naar een kamer, ik moest me uitkleden. Ik moest bij hem op bed liggen. Hij ging wat dingen doen, om het zo maar te zeggen. Hij probeerde heel lief over te komen, maar ik zat met mijn tanden in een kussen te bijten. [Dus dat was echt een dwangmatige situatie. Dat voelde alsof je gedwongen werd tot iets.] Ja. [Heb jij het idee dat hij dat door had?] Nee, ik denk het niet, nee. (...) [En hoe is het daarna afgelopen?] Nou, ik heb het gewoon een soort van vriendelijk gehouden, zeg maar. Toen ben ik naar huis toe gegaan. Maar ja, hij had wel mijn MSN. (...) En toen sloeg hij zeg maar door. En zegt hij, 'je komt nog een keer langs, anders doe ik dit en dat en zus en zo'. (...) Zo dom als ik was, ik ben een tweede keer langs gekomen. Ook de laatste keer. Toen was het nog een stapje verder, wat hij deed. Maar ja, terwijl hij het hele alfabet al was afgegaan, dus ja. Ach. [En waar was jij zo bang voor?] Ik wist niet waar ik mee bezig was. Hij kende misschien indirect wat vrienden, maar hij bedreigde me gewoon in het wilde weg. En achteraf denk ik, ja, het waren bijna onmogelijke bedreigingen. Het waren allemaal, weet ik veel, 'ik kom je opzoeken en sla je in elkaar'. Zulke dingen. Nu zou ik denken, veel succes, ik zie je wel voor mijn deur. [Maar als je veertien bent denk je dat niet.] Nee.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

7.2 Als dader

Geen van de jongeren geeft aan ooit iemand te hebben gedwongen tot seksuele handelingen. Andere methoden om seks te krijgen of de ander te versieren komen wel voor, en hebben niet altijd het gewenste effect.

Ongewild aanraken, betasten of kussen

Sommige jongeren zeggen aan wel eens iemand ongewild te hebben aangeraakt, betast of gekust. Volgens hen komt dit dan meestal voort uit miscommunicatie, omdat zij signalen verkeerd interpreteren of omdat er gemixte signalen worden uitgezonden door de ander. In de onderzoeksgroep geven alleen meiden aan ooit iemand ongewild te hebben aangeraakt of gekust.

'Op een gegeven moment leerde ik een meisje kennen waar ik van overtuigd was dat zij lesbisch was, wat dat dus niet zo bleek te zijn. Nou ja, in elk geval, ze zegt zelf van niet. Ik kan dat echt bijna niet mis hebben. Op een gegeven moment vond ik haar wel meer dan gewoon leuk zeg maar, en toen heb ik haar gezoend terwijl zij dat eigenlijk niet wilde. Maar ze ging er wel in mee, dus dat was voor mij gewoon heel verwarrend. Ik dacht van, wil je het nou wel of wil je het nou niet? En nu denk ik, nou ja misschien had ik het niet moeten doen. Ze draaide eerst haar hoofd weg en zo. Beetje slecht van mij dat ik gewoon doorging.' (lesbisch meisje, 18 jaar)

Met name de meiden die het initiatief nemen tot aanraken of zoenen lopen hier tegenaan. Het is dan nog niet altijd duidelijk of de ander het ook wil. Dit wordt door de meiden overigens niet als ernstig of grensoverschrijdend bestempeld.

'Ja, ik heb wel eens een collega gezoend, die dat op dat moment niet zo, eh. Toen was er ook weer drank in het spel. Die wel zei van, 'nou, dat had niet zo in het openbaar gehoeven, je bent al zo aandringigerig', weet je wel, dus dat heb ik wel eens teruggehoord. Maar nee, verder, ik denk dat ik wel redelijk rekening houd met de grenzen van iemand. Op dat geval na dan.' (lesbisch meisje, 25 jaar)

Verder gaan dan de ander wil

Een enkeling geeft aan dat hij waarschijnlijk te snel is verder gegaan.

'[En heb je zelf wel eens het gevoel gehad dat je over iemands grens heenging?] Ja, dat gevoel had ik wel bij mijn tweede vriendje. Want ik had wel het gevoel dat hij heel preuts was en zo en toen ik bij hem was, toen deed ik, zeg maar, wel dingen bij hem. Alleen hij heeft nooit tegen mij gezegd dat hij niet wou hoor. Dus nou ja, maar dat gevoel had ik later wel. [Dat je te snel was gegaan of zo?] Ja, ja. Ja, toen het uitging dacht ik ook dat het daarmee te maken had.' (homoseksuele jongen, 17 jaar)

Seks als de ander geen zin heeft

Zoals gezegd vinden de meeste jongeren dat je af en toe best seks kunt hebben voor de ander, als je zelf geen zin hebt. Andersom geldt dit ook. Sommige jongeren hebben een grotere behoefte aan seks dan hun partner en vragen of zeuren dan om seks.

'[En heb je zelf wel eens gezeurd om seks?] Ja, ik heb het wel eens een keertje gedaan, ja. Meer een grap, hij zei toen ook 'nee'. En toen heb ik het nog een tweede en ook een derde keer gevraagd. [En wat maakte dan dat je dat deed?] Nou, omdat ik toen al, ik zeg, je zit in fase C en daar zit je al voor bepaalde tijd en dan denk je, nou, wanneer komt fase D? [Op naar de volgende.] Inderdaad. Voor mij is de tijd verlopen, we gaan nu even verder. [Oké, en dan wil degene dat niet en dan probeer je dat nog een paar keer.] Ik bedoel, je vraagt het nog een tweede en een derde keer, maar dan is het ook wel duidelijk. [En ben je ook weleens verder gegaan dan dat? Heb je wel eens echt aangedrongen?] Nee. Ik heb wel gezeurd, maar, nee. [Wat dacht je daar achteraf van?] Ja, stom. Ik heb ook sorry gezegd.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Een enkeling heeft er ook geen begrip voor als de ander er dan niet in meegaat of voelt zich daar heel vervelend onder.

'In het begin was het natuurlijk super goed, super leuk en super vaak. En nu is het net alsof we al getrouwd zijn, weet je wel. Het wordt nu steeds minder. [En hoe reageert jouw vriend dan als je zeurt?] Ja, op dezelfde manier. [Gaat hij erin mee? Zegt hij dan van, oké, vooruit dan?] Nee. Nee, en dat irriteert me dus nog erger en nog meer. Dat is heel jammer dat hij dat niet doet. Ja. [Hoe zou je het vinden dan, als hij het dan wel zou doen?] Leuk, aardig, lief, begripvol. Ja. (...) Nou, ik heb mijn vriend echt wel eens een keer overgehaald. En daarom ga ik daar ook mee door, want het kan wel lukken, snap je. [Het belooft uiteindelijk.] Uiteindelijk misschien wel. Dat weet je niet, dus. En, als we dan, zeg maar, wel seks hebben, dan is dat wel heel fijn. En dat vindt hij ook heel fijn. En ik ben wel zo iemand die tijdens de seks vraagt van, 'is het wel lekker?' of 'is het leuk?'. Nou ja, niet zo letterlijk, maar gewoon op een manier waar hij dan antwoord op geeft zo van, 'ja'.

Weet je wel, en dat het dan echt gemeend is. Dat vraag ik wel, dus ik denk niet dat hij er dan spijt van heeft of zo. Dat denk ik echt niet.’ (homoseksuele jongen, 18 jaar)

7.3. Reacties op grensoverschrijdend gedrag

Voor de meeste jongeren zijn bepaalde vormen van grensoverschrijdend gedrag, zoals ongewild aangeraakt, betast of gekust worden simpelweg een realiteit waar zij niet (meer) erg van onder de indruk zijn. Deze ongewenste toenaderingen worden vrij gemakkelijk verbaal of, indien nodig, fysiek afgeweerd. De meeste jongeren proberen het eerst met subtiele (non-verbale) hints, vervolgens zeggen zij er wat van en tot slot duwen ze iemand weg, slaan van zich af of lopen weg. Echter, er zijn ook jongeren die het erg lastig vinden om ongewenste seksuele toenaderingen af te wimpelen. Dit geldt met name voor de relatief jonge en onervaren jongeren, die nog aan het begin van hun seksuele carrière staan. Zij weten zelf ook niet altijd weten wat ze wel en niet willen of zijn onzeker en beïnvloedbaar. Zij lijken meer last te hebben van schuldgevoelens op het moment dat zij iemand afwijzen. Terugkijkend geven sommige jongeren ook aan dat ze duidelijker hun grens aan hadden moeten geven.

‘Ik denk dat ik vooral veel te vaag ben geweest hoor. Dat ik bijvoorbeeld wel zei van ‘ik wil het niet’ en als hij zei ‘mag ik doorgaan?’, dat ik dan zei ‘ja is goed’. En dat soort dingen weet je wel. Gewoon niet duidelijk genoeg.’ (lesbisch meisje, 18 jaar)

Daarnaast zijn er ook situaties waarin een jongere bang is om de ander af te wijzen, omdat er sprake is van afhankelijkheid, omdat men de ander niet wil kwetsen of omdat men bang is voor een (fysieke) escalatie. Deze situaties worden als heel negatief ervaren, er is voor het gevoel geen ontsnapping mogelijk. De manier om hiermee om te gaan is dan het gedrag negeren of er (tot een bepaalde hoogte) in meegaan, in de hoop dat de ander op zal houden.

‘Ik vind het raar als oudere mannen vragen, ‘heb je een vriendje?’. [Dat gebeurt dus wel eens?] Ja. Want ik rij met speciaal openbaar vervoer naar school, dan heb ik altijd mannelijke chauffeurs, die soms niet helemaal honderd zijn. Eens een keer had ik een nieuwe. Zat ik daarna voorin, zat ik ernaast, toen kwam er op de radio over seks, o, dan voel me zo. Dan gaan ze van ‘hé, hoe gaat het?’. En dan gaan ze kietelen. Ja. [En dat vind je dus niet fijn?] Nee. [Wat doe je dan?] Ik kan eigenlijk dan niet weg. Ik moet naar huis. Ik kan niet de deur opendoen. Dus dan ga ik gewoon, huhuhuh. [Dan lach je er gewoon een beetje om?] Ja. [En dan hoop je maar dat het gewoon stopt?] Ja. [En behalve dat, kietelen, gebeuren er wel eens andere dingen?] Eens een keer kwam op radio iets over dik zijn of zo, en toen, dat was alweer een ander, ik krijg elke dag een andere. En die ging echt zo opeens, ‘ben jij dik?’. Dus ik zo, ‘ik denk het niet’. Toen ging hij zo mijn shirt omhoog doen en toen ging hij kijken of ik dik was. Ja. Maar echt alleen bij mijn buik. [Maar hij zat dus wel gewoon opeens aan jouw lijf, eigenlijk.] Ja. [En hoe reageerde jij daarop?] Ik ging zo, ‘nee, ik ben niet dik’. En toen.. [Deed je je shirt naar beneden.] Ja. [Dat zijn wel lastige situaties of niet?] Ja. [Ben je wel eens bang dat ze meer doen dan dat?] Ja. [Ja. Want waar ben je bang voor?] Ik zit voorin, omdat er een ander meisje was weggegaan, en toen zat ik achter haar en toe zag ik haar de taxichauffeur schoppen. Toen ging hij opeens, want hij raakte haar ook aan en zij zei gelijk, ‘raak me niet aan’ en dit en dat. Ze ging ze hem schoppen en toen zei hij ‘ik pak je waar ik je pakken kan’. Ik dacht, oké. [Daar schrok je van?] Ja.’ (biseksueel meisje, 17 jaar)

‘Ik moest bij hem op bed liggen. Hij ging wat dingen doen, om het zo maar te zeggen. Hij probeerde heel lief over te komen, maar ik zat met mijn tanden in een kussen te bijten. (...) Ik denk dat je bang bent voor het feit dat je nee zegt. Wat gebeurt er dan?. Een soort vrees zit er dan weer van, wie weet wat hij dan doet? Als je zegt, ‘nee’. Dat hij zegt, ‘nou, je doet maar’. Wie weet slaat hij je en dan ben je nog verder weg van huis dan als je gewoon even..’ (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Non-verbaal afweren

De eerste methode die de meeste jongeren volgen is het ongewenste gedrag negeren of (subtiel) te kennen geven dat je niet geïnteresseerd bent. Dit gebeurt doorgaans non-verbaal, door middel van lichaamstaal.

'Nou, ik kan heel boos kijken, dus dat signaal geef ik af. Dat is genoeg.' (biseksueel meisje, 17 jaar)

Verbaal afweren

Als non-verbale hints de boodschap niet voldoende lijken over te brengen en de ander doorgaat, wordt er meestal verbaal wat van gezegd. Sommige jongeren kiezen er ook voor om meteen duidelijk verbaal aan te geven dat ze het niet leuk vinden.

'En in het begin doe je dat dan subtiel en op een gegeven moment zeg je gewoon, 'ho, stop, nu is het klaar'. [En hoe doe je dat dan in het begin subtiel?] Op het moment dat hij lichamelijke toenadering zoekt, door dat gewoon helemaal te negeren of te zeggen van, 'nee, dat eh'. Dus eerst niet verbaal en op een gegeven moment dan toch om die duidelijkheid te scheppen.' (lesbisch meisje, 22 jaar)

Fysiek afweren

Vervolgens, als iets echt een grens over gaat of er als herhaaldelijk wordt doorgaan met ongewenst gedrag, wordt er door jongeren fysiek ingegrepen. Ze duwen de ander dan weg of slaan van zich af. Gelukkig hebben lang niet alle jongeren ooit zo ver moeten gaan, meestal zijn de non-verbale en verbale signalen voldoende.

'Sommige jongens, die pakken je gewoon tussen je benen. Nou, dan heb je bij mij echt de verkeerde, want dan word ik echt boos en dan duw ik diegene ook echt goed hard weg. Dan ben ik iemand die iemand op de vingers tikt, want dat doe ik ook niet bij andere mensen. Ik ga ook niet zomaar bij iemand eraan zitten.' (homoseksuele jongen, 21 jaar)

7.4 Gevolgen van grensoverschrijdend gedrag**Voorzichtiger en weerbaarder**

Voor sommige jongeren zijn de nare ervaringen een reden om daarna even een stapje terug te doen, rustiger aan te doen en na te denken over wat ze wel en niet willen. Jongeren denken meer na voor ze met iemand meegaan en willen eerst weten wat voor persoon diegene is.

'Soms, als ik dan op die chatsite zit of zo, dan denk ik daar wel aan terug. En dan denk ik van, dat is wel goed voor me geweest, want als ik dat toen niet had gedaan, dan had ik ook niet geweten tot hoe ver ik kan gaan. Nu weet ik gewoon dat ik zoiets niet moet doen en dat ik diegene eerst beter wil leren kennen of wil zien en ook echt op de webcam of zo. Gewoon een paar dagen praten of zoiets, maar ik ga niet meer zomaar met Jan en alleman mee.' (homoseksuele jongen, 21 jaar)

'Ik herken situaties een stuk beter. Sowieso als iemand met een ego van hier tot Tokio gaat pochen van, 'ik ga seks met je hebben'. Dan is dat überhaupt een afknapper, lijkt mij. Maar nu heb ik wel, afhakken die zoi, ik stop er mee. En als, teveel snel, je bent nog niet aan het zoenen of hij zit al met zijn hand in je broek te graaien. Dan, wacht maar even, weet je.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

Ervaringen met grensoverschrijdend gedrag leiden er soms toe dat jongeren daarna weerbaarder zijn, beter weten waar hun grenzen liggen en hier ook meer aan vasthouden.

'Dat is daarna nooit meer voorgekomen en zal ook nooit meer voorkomen. Ik doe dat, omdat ik dat wil en anders niet.' (biseksueel meisje, 20 jaar)

Blijvende negatieve gevolgen

Met name de jongeren die met seksuele dwang of druk te maken hebben gehad, hebben blijvende gevolgen ervan. Sommige jongeren hebben dusdanig last van de ervaringen die zij hebben meegemaakt dat zij in een depressie raken, angstig worden voor mannen of veel last hebben van schaamte en schuldgevoelens. Dit heeft ook invloed op de hun motivatie voor seks, hun seksuele gedachten, gevoelens en gedragingen.

'Ik heb toen ik zestien was een depressieve periode gehad. [En dat kwam door die ervaring?] Ja. Ben ervoor naar een psycholoog geweest. Mijn ouders weten het. Mijn zus weet het. Een paar van mijn beste vrienden weten het. Het is eerst meer dan een jaar, anderhalf jaar, in de doofpot gegaan. Dat is schaamte. Er komt echt een enorm schaamtebeeld overheen en op een gegeven moment sla je natuurlijk door en dan zijn je ouders ook niet van de domme. (...) Het maakt ook dat ik nu minder plezier in seks heb, minder gevoel kan je het noemen. Minder beleving. Het moet echt leuk zijn. De seks moet echt goed zijn voor me, wil ik er ook echt een goede beleving aan hebben. Ik kan me wel nog openstellen, alleen het genieten is er echt enorm door gedaald. Maar ja, ik heb altijd mijn leven, vind ik. En daarom zeg ik ook, seks is voor mij niet het belangrijkste.' (homoseksuele jongen, 18 jaar)

'Ik weet niet, het is raar. Door dat soort dingen ga ik echt zo meer negatief denken over seks. [Ja. Ga je dan ook negatiever denken over mannen?] Ook. Ja. Ik heb volgens mij een heel negatief beeld over mannen. [Ja? Wat denk je dan negatief over mannen?] Ja, dat ze dom zijn. (lacht). En dat ze inderdaad maar één ding willen, dat ze echt alleen maar aan dat denken. En geen respect hebben of zo.' (biseksueel meisje, 17 jaar)

8. Verschillen tussen groepen

In de onderzoeksgroep bevinden zich 19 respondenten. Dat is een kleine groep, waar niet heel veel opsplitsing in groepen in te rechtvaardigen is. De analyse van de interviews geeft wel grond om verschillen naar gender en naar homo- of biseksuele oriëntatie te benoemen. Om iets te kunnen zeggen over opleidingsniveau, etniciteit of religie zou een uitbreiding van de respondenten met diverse opleidingsniveaus, etnische en religieuze achtergronden nodig zijn.

8.1 Jongens en meiden

Verloop seksuele carrière

Homo- en biseksuele jongens en meiden starten hun seksuele carrière vaak met zoenen met het andere geslacht. Jongens stoppen daarna, als ze merken dat ze zich niet aangetrokken voelen tot meiden. Meiden gaan wel verder in seksuele contacten met jongens, voor ze (h)erkennen dat ze lesbisch zijn. Meiden lijken er ook later dan jongens achter te komen dat ze biseksueel of lesbisch zijn. Jongens bemerken al snel, bijv. aan hun fysieke reactie, dat ze niet op meiden vallen. Daarom volgen meiden het 'heteropatroun' tot ze plotseling aantrekkingskracht ervaren met een meisje (biseksuele meiden) of echt verliefd worden op een meisje (lesbische meiden). De jongens in deze onderzoeksgroep hebben allemaal verdergaande seksuele ervaringen opgedaan met jongens, bij de meiden is dit niet het geval. Met name de biseksuele meiden zijn relatief jong en onervaren. Daarnaast heeft geen van de jongens geslachtsgemeenschap gehad met een meisje, terwijl zowel een aantal lesbische als biseksuele meiden geslachtsgemeenschap heeft gehad met een jongen. Verschil tussen de lesbische en biseksuele meiden is dat de eerste groep al wel eens echt verliefd is geweest op een meisje en de tweede groep niet..

Daten en motivatie voor seks

Zowel meiden als jongens zoeken contact met andere homoseksuele jongeren via internet. Voor sommigen is dit, met name in het begin, de enige manier om in contact te komen met andere homo en biseksuele jongeren. De motivatie voor seks is voor zowel jongens als meiden dat ze gevoelens voor iemand hebben, dat ze iemand kunnen vertrouwen en zich op hun gemak voelen. Daarnaast speelt lust bij zowel meiden als jongens een rol. Een opvallend verschil is dat sommige jongens seksueel contact zoeken met mannen, via seksdates met onbekenden, om erachter te komen of ze inderdaad homoseksueel zijn, terwijl lesbische meiden dat niet of minder doen. Hierin lijkt de (veronderstelde) grotere seksdrive van jongens een rol te spelen, maar het zou ook kunnen dat jongens hun seksuele oriëntatie pas als feit vaststellen na seksueel contact, terwijl dit voor meiden niet nodig is. De seksdrive van jongens wordt door jongens zelf wel benoemd als verschillend.

'Ik merk wel dat mannen meer zin hebben in seks, vaker en ze willen meer en meer en meer. Ja, sommige vrouwen ook wel, maar niet zo vaak als mannen. Nou, als ik echt een mooie man zie, dan denk ik wel van, daar zou ik wel het bed mee in willen duiken. Het liefst heb ik nu ook gewoon iedere dag seks. Je kunt me echt wakker maken voor seks.' (homoseksuele jongen, 21 jaar)

Grensoverschrijdende ervaringen

In de onderzoeksgroep hebben veel meiden ervaring met jongens die over hun grens gingen. Hun ervaringen lijken erg op de ervaringen van de heteroseksuele meiden uit *Niet zomaar seks*. Hun eigen seksuele oriëntatie lijkt daarop niet van invloed te zijn. De ervaringen variëren van ongewild betast of gekust worden tot seks in een relatie als je zelf geen zin hebt. De reden waarom meiden soms verder gaan dan zij zelf willen zijn ook vergelijkbaar met die van de heteroseksuele meiden. Sommige meiden geven aan de ander niet te willen afwijzen of teleurstellen, anderen worden door de situatie overvallen of weten niet helemaal van tevoren tot waar ze willen gaan. Voor de jongens is dit anders. Zij hebben minder ervaringen met ongewild betast of gekust worden, en de meesten vinden het ook niet moeilijk om dit af te wijzen. Echter, er zijn ook jongens wiens grenzen wel zijn overschreden. Het gaat dan om seks met een onbekende, seks die niet voldeed aan je eigen verwachtingen of waarbij je gekwetst werd en seks waarbij sprake was van bedreiging en dwang. Het lijkt erop dat een aantal jongens zich begeeft in situaties die potentieel gevaarlijk kunnen zijn,

omdat op dat moment de lust overheerst en het rationele verstand even uitgeschakeld is. Meiden benoemen dit soort situaties niet.

Met name de jongens en meiden die nog aan het begin staan van hun seksuele carrière lopen een verhoogd risico op het meemaken van grensoverschrijdende ervaringen. Jongeren geven ook aan dat zij soms in het begin hun grenzen nog niet goed weten of er eerder overheen (laten) gaan.

8.2 Homoseksueel of biseksueel

In dit onderzoek zijn verschillen te zien tussen de groep homoseksuele jongens en lesbische meiden aan de ene kant en biseksuele meiden aan de andere kant. De eerste groep worstelt meer met hun coming out, voor de tweede groep lijken er juist meer opties open te liggen. Opvallend is dat de jongens allemaal homoseksueel zijn, terwijl er bij de meiden lesbische en biseksuele meiden zijn. Het aantal jongens en meiden in de onderzoeksgroep is helaas te klein om hier generaliseerbare uitspraken over te kunnen doen, maar opmerkelijk is het wel. Zoals jongeren zelf aangeven is de acceptatie van biseksualiteit (van meiden) groter dan de acceptatie van homoseksualiteit, mogelijk speelt dat hierbij ook een rol.

9. Conclusies

Dit kwalitatieve onderzoek is uitgevoerd onder homo- en biseksuele jongeren, om te kunnen bepalen in hoeverre de uitgezette campagnestrategie van de leefstijlcampagne MAAK SEKS LEKKER DUIDELIJK ook voor hen de juiste ingrediënten bevat. Tevens dient het onderzoek om inzicht te krijgen in risicovolle situaties en achterliggende factoren.

Lesbische en biseksuele meiden

Het onderzoek maakt duidelijk dat lesbische en biseksuele meiden nauwelijks ervaringen hebben grensoverschrijdend gedrag van meiden, maar wel van jongens. Vooral op jonge leeftijd (14-16 jaar) voelen meiden zich in sommige situaties overvallen door de seksuele toenadering, zien ze signalen over het hoofd en zijn ze niet competent in het duidelijk aangeven van hun grenzen. De situaties die zij beschrijven komen overeen met de situaties die heteroseksuele meiden beschrijven in het onderzoek *Niet zomaar seks* (Cense & van Dijk, 2010). Ook de drijfveren die ze hebben om situaties op te zoeken en de drempels die ze beschrijven om grenzen te trekken, komen overeen. De campagnestrategie is reeds op deze situaties gericht en hoeft dus niet aangepast te worden.

Homoseksuele jongens

Homoseksuele jongens komen wel in andere situaties terecht dan heteroseksuele jongens. Zij krijgen meer te maken met grensoverschrijdend gedrag, van jongens en mannen. Dit komt ten dele door hun datinggedrag. Er wordt meer via internet gedate, ook omdat de meeste jongens in hun directe omgeving weinig homoseksuele jongens tegenkomen. Daarnaast zoeken jongens meer seks op, om uit te zoeken of ze homo zijn of omdat zij sterk de behoefte hebben aan experimenteren nadat ze uit de kast zijn gekomen. Bij meiden speelt dit niet; zij onderzoeken hun seksuele oriëntatie niet door seks te hebben. Het datinggedrag van homoseksuele jongens is niet problematisch an sich, maar verhoogt wel het risico's het meemaken van seks onder dwang of grensoverschrijdend gedrag. Ook bij jonge jongens (14-16 jaar) speelt mee dat ze nog weinig interactiecompetentie hebben om duidelijk grenzen aan te geven. De campagnestrategie heeft voor homoseksuele jongens wel de juiste boodschap (duidelijk zijn over wensen en grenzen), maar de vorm zal aangepast moeten worden om herkenbaar te zijn.

Bijlage 1 Topiclijst 'Waar ligt jouw grens' (homojongeren)

Versie: mei 2010

Nodig: opnameapparaat; kaart met vragen; bon

Introductie:

Wie zijn wij

- Marianne Cense en Lieke van Dijk van Rutgers WPF. We doen onderzoek en maken lespakketten en dergelijke.

Wat gaan we doen

- We gaan een interview houden, van 1,5 uur, maximaal.
- We interviewen 20 homoseksuele jongeren tussen de 16 en 21 jaar, meiden en jongens, van verschillende achtergronden.

Waarom?

- Waarom doen we dit? De overheid wil dit jaar een campagne starten over seks, om jongeren te motiveren om hun eigen keuzes te maken en weerbaar te zijn tegen dwang en grensoverschrijdend gedrag. Vorig jaar heeft een onderzoek plaatsgevonden onder 60 jongeren. Hierbij waren de homojongeren ondervertegenwoordigd.
- Wij vinden het belangrijk dat jongeren zelf meepraten over wat leuke seks is en wat grensoverschrijdend is. We zijn nieuwsgierig naar allerlei verschillende jongeren, daarom doen we dit onderzoek ook onder homojongeren.

Belangrijk:

- Je kunt alles zeggen zoals het is. Niets is raar of verkeerd. Wij willen echt horen hoe het voor jou is, niet hoe je ouders vinden dat het moet zijn of wie dan ook.
- Als je op een bepaalde vraag geen antwoord wilt geven, dan kun je dat gewoon zeggen. Je hoeft geen antwoord te geven als je dat niet wilt.

Opname

- Vind je het goed dat ik het gesprek opneem? Uitleggen dat het alleen wordt uitgetypt en daarna gewist. (Ook kun je vertellen dat het erg lastig is als we het gesprek niet op kunnen nemen, omdat je dan de antwoorden zoveel mogelijk letterlijk moet opschrijven en dat kost veel tijd)

Wat doen we met de informatie:

- We schrijven een onderzoeksrapport.
- Alle gegevens zullen we vertrouwelijk behandelen. Wij zullen ervoor zorgen dat datgene wat je zegt in het rapport niet herkend kan worden als jouw verhaal. Ook zullen we eventuele persoonlijke gegevens apart bewaren en verwijderen als die voor het onderzoek niet meer nodig zijn. Ook de bandjes van het interview zullen worden gewist.
- Als je wilt sturen we je een factsheet met de resultaten van het onderzoek als we hiermee klaar zijn. Je moet dan wel een adres geven waar we het naartoe kunnen sturen.

Achtergrondvragen:

- Geslacht
- Leeftijd
- Waar woon je?
- Woon je thuis, op jezelf of bij een partner (of anders)?
- Wat is je etnische achtergrond (geboorteland vader/moeder)?
- Ben je religieus, zo ja, welk geloof?

- Zit je op school? Wat voor school?
- Heb je werk? Wat voor werk?
- Uit wat voor gezin kom je? Broers/zussen? Beide ouders nog samen? Alle kinderen van dezelfde ouders?
- Val jij op jongens, meisjes of allebei? Hoe noem jij jezelf (homoseksueel/lesbisch/biseksueel/anders)?
- Heb je een partner/relatie (of meerdere)? Hoe lang al?
- Heb je kinderen?

1. Context van betekenisgeving

- Heb je seksuele voorlichting gehad? Wat is daarvan blijven hangen?
- Wordt er over seksualiteit gepraat thuis? Op welke manier?
- Welke boodschappen heb je vanuit huis meegekregen? Wat vind je daar zelf van?
- Speelt geloof een rol voor jou in hoe je denkt over seks en hoe je je seksueel gedraagt? Zo ja, op welke manier?

2. Seksuele levensloop

- Wanneer werd je voor het eerst verliefd? Was dit op iemand van hetzelfde geslacht of iemand van het andere geslacht?
- Wanneer merkte je dat je je (ook) aangetrokken voelde tot iemand van hetzelfde geslacht?
- Seksuele ervaring tot nu toe (open vraag: hoeveel seksuele ervaring heb je al? Dan specificeren wat iemand bedoeld met 'veel' of 'weinig' of wat dan ook), bevragen van zoenen, verder dan zoenen (handmatige seks/orale seks), geslachtsgemeenschap.
- Kun je vertellen wat maakte dat je seks had? (motivatie)
- Hoe kijk je op je seksuele ervaringen terug? En waarom?
- Wat maakt nu dat je seks hebt met iemand (bijv. aantrekkingskracht, liefde, lust)?
- Als dat anders is: hoe komt dat/ wat is er veranderd?

3. Versieren en initiatief

- Heb je weleens dat je iemand tegenkomt en denkt 'wow, daar zou ik seks mee willen/ mee willen zoenen'? Doe je dan iets of niet?
- Neem je zelf het initiatief of laat je dat aan de ander over? Wat maakt dat je zelf het initiatief neemt of niet?
- Hoe versier je iemand of laat jij je het liefst versieren/verleiden? Hoe weet je of die ander ook homo- of biseksueel is en geïnteresseerd is en hoe maak je dit zelf duidelijk? Wat gebeurt er dan?
- Waar gebeurt dit, waar ontmoet je partners? Uitgaan (homoscene of heteroscene), via internet, via vrienden, homofeesten, (homo)jongerenverenigingen, ergens anders?

4. Betekenis van seksualiteit en seksueel zelfbeeld

Dit interview gaat over seks. Mensen beleven seks heel verschillend. Daarom willen we daar graag een paar vragen over stellen.

- Hoe ziet jouw ideaalbeeld van een seksuele situatie of relatie eruit?
- Denk eens terug aan je meest positieve seksuele ervaring. Wat maakte dit voor jou zo positief? (bijv. liefde, genot, communicatie, etc.)?
- Wat voor 'type' ben jij? Kun je op deze kaart³ aangeven hoe jij tegenover seks staat?
- Kun je zelf tijdens de seks aangeven wat je prettig en niet prettig vindt, wat je wilt en niet wilt?

³ Gebruik maken van zelfde kaart zelfbeeld als in vorige onderzoek om vergelijking te kunnen maken.

- Hoe geef jij je grenzen aan (verbaal, fysiek etc.)?
- Zijn er ook situaties waarin dit moeilijk(er) is (bijv. dominante partner, los contact, liefde, hele knappe partner, groepsdruk, alcoholgebruik, als die andere zeurt)?

5. Wanneer gaat seks over de grens?

- Wat kan echt niet in jouw ogen op het gebied van seks? Waarom is dat over een grens voor jou?
- Wat voor dingen zie of hoor je om je heen waar je van denkt 'daar doe ik niet aan mee'?
- Aanvullend op wat iemand zelf al zegt:
- Hoe denk jij over situaties waarin:
 - Iemand seks heeft met een onbekende/one night stand?
 - Webcamseks/chatten in seksforums?
 - Waar liggen jouw grenzen bij internet seks? Zijn die anders dan in real life?
 - Wat vind je van iemand die een beetje aandringt/zeurt voor seks?
 - Als er een leeftijdsverschil zit tussen mensen? Hoeveel vind je kunnen?
 - Seks tussen meer dan twee mensen?
 - Seks in het openbaar?
 - In situaties met drank of drugs?
 - Een van beide partners seks heeft met een ander (vreemd gaan)?

6. Ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag

Als 'slachtoffer':

- Heb jij zelf wel eens een vervelende seksuele ervaring meegemaakt (bijv. tijdens het uitgaan, versieren of in een relatie)?
- Paar suggesties doen om te checken:
- Spijt van seks achteraf?
- Ongewild gekust, seksueel aangeraakt of betast?
- Seks met iemand gehad terwijl je eigenlijk geen zin had?
- Laten overhalen om seks met iemand te hebben?
- Halverwege willen stoppen maar niet gedurfd of gedaan?
- Gedwongen?

Bij alle vragen kan dieper ergens op worden ingegaan dmv de volgende (voorbeeld)vragen:

- Heb je dit als een hele vervelende ervaring beleefd? Wat maakte dit zo'n nare ervaring?
- Wat waren de gevolgen (relatie slachtoffer-dader, excuses/goed maken, verraad, roddelen/zwart maken, vermijden, nog eens proberen, etc.)? Had je er achteraf spijt van?
- Heeft/hebben deze ervaring(en) je beïnvloed? Hoe? Wat ben je daardoor anders gaan doen?

Als 'dader':

- Heb je zelf wel eens:
 - Ongewild iemand gekust, seksueel aangeraakt of betast?
 - Seks gehad met iemand die eigenlijk geen zin had of niet wilde?
 - Iemand overgehaald om seks te hebben?
 - Aangedrongen, gezeurd of bedreigd (bijv. met uitmaken) om seks te krijgen?

Bij alle vragen kan dieper ergens op worden ingegaan dmv de volgende (voorbeeld)vragen:

- Had je er achteraf spijt van?
- Wat waren de gevolgen (relatie slachtoffer-dader, excuses/goed maken, verraad, roddelen/zwart maken, vermijden, nog eens proberen, etc.)?
- Heeft/hebben deze ervaring(en) je beïnvloed? Hoe? Wat ben je daardoor anders gaan doen?

Zijn we nog dingen vergeten? Heb je nog iets waarvan je denkt; dat zou je moeten vragen of moeten weten?

Ken je nog jongeren die mee zouden willen doen aan een interview?

Dank voor het interview.

Bon van 15 euro.

Adres opschrijven als iemand info wil ontvangen.